

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

DĚDICKÁ SMLOUVA JAKO NOVÝ DĚDICKÝ INSTITUT

Inheritance contract as a new institute of succession law

Rigorózní práce

Autor: Mgr. Michal Šrp

Obor: Občanské právo hmotné

Datum vypracování práce: 25. dubna 2016

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma „Dědická smlouva jako nový dědický institut“ zpracoval sám, uvedl jsem všechny použité prameny v souladu s citační normou. Tuto rigorózní práci jsem nevyužil k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 25. dubna 2016

Mgr. Michal Srp

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi, PhD., za jeho odborné konzultace, rady a připomínky, které mi pomohly se zpracováním dané problematiky.

Abstrakt

Předložená práce se zabývá starobylým a současně staronovým právním institutem dědické smlouvy v rekodifikovaném soukromém právu. Dědická smlouva (*pactum successorium*) byla v českém právním řádu do 50. let minulého století považována za tradiční historický institut dědického práva, přičemž byla koncipována jako dědický titul nejsilnější a její uzavření bylo přípustné jedině mezi manželi nebo snoubenci. Zmíněná problematika začala být znovu aktuální v souvislosti s vládním návrhem zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen občanský zákoník), k jehož schválení Poslaneckou sněmovnou došlo 9. listopadu roku 2011. Rekodifikace představuje návrat dědické smlouvy do české právní úpravy dědického práva, avšak přinesla i celou řadu jiných významných institutů, které dosavadní úprava po dlouhou dobu opomíjela či vůbec neznala. Institut dědické smlouvy klade důraz na vůli zůstavitele, jemuž dává další možnost pořízení se svým majetkem pro případ smrti (*mortis causa*). Jejím specifikem je, že v sobě kombinuje jak prvky závěti (testamentární), ze které se vyvinula a je z ní odvozena, tak prvky smlouvy (kontraktuální).

Abstract

The present work deals with an ancient and new-old legal institution of inheritance contract in actual private law. Inheritance contract (*pactum successorium*) was in the Czech legal order in the 50s of the last century as a traditional historical institute of inheritance law, and was conceived as the strongest inheritance title; its conclusion was nevertheless permissible only between husband and wife or fiancé. The mentioned problems began again to be relevant in the context of the government's draft of Act no. 89/2012 Coll., Civil

Code (hereinafter the Civil Code), for the approval of the Chamber of Deputies took place on November 9th, 2011. The re-codification represents a return of inheritance contract to the Czech succession law, but it has also brought a number of other major institutes that current regulation for a long time neglected or did not even know. Institute of inheritance contract emphasizes the will of the testator, to whom gives another opportunity to arrange his property in case of death (*mortis causa*). Its peculiarity is that it combines both elements: the last will (testamentary nature) from which it has developed and elements of the contract (contractual nature).

OBSAH

ÚVOD	8
1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY SMLUVNÍHO DĚDĚNÍ.....	11
1.1 Historie a vývoj právní úpravy dědického práva.....	11
1.2 Vymezení dědického práva.....	16
1.2.1 Objektivní dědické právo.....	18
1.2.2 Subjektivní dědické právo	19
1.3 Základní zásady dědického práva	20
1.3.1 Zásada autonomie vůle zůstavitele při volbě dědice	21
1.3.2 Zásada volnosti dědice přijmout či odmítnout dědictví	22
1.4 Základní předpoklady dědění.....	23
1.4.1 Smrt zůstavitele (<i>mors certa, hora incerta</i>)	24
1.4.2 Existence pozůstalosti (<i>hereditas</i>).....	26
1.4.3 Existence způsobilého dědice (<i>semel heres, semper heres</i>)	28
1.5 Testamentární a intestátní dědická posloupnost	32
2 DĚDICKÁ SMLOUVA – NOVÝ INSTITUT DĚDICKÉHO PRÁVA V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU	40
2.1 Původ, význam a účinky <i>pactum successorium</i> v ABGB	40
2.2 Vymezení dědické smlouvy	43
2.3 Varianty dědické smlouvy	44
2.4 Dědická smlouva v kontextu platné civilně - právní úpravy	51
2.4.1 Dědická smlouva jako dvoustranné nebo vícestranné právní jednání	51

2.4.1.1	Subjekty dědické smlouvy.....	51
2.4.1.2	Způsobilost subjektů dědické smlouvy	53
2.4.1.3	Předmět dědické smlouvy a jeho náležitosti	59
2.4.1.4	Formální a obsahové náležitosti dědické smlouvy a její podmínky	63
2.4.2	Dědická smlouva a její úplatnost.....	67
2.4.3	Dědická smlouva v souvislosti se zřeknutím se dědického práva	69
2.4.4	Nakládání s dědictvím, které je předmětem dědické smlouvy ...	70
2.4.5	Dědická smlouva a její zrušení	76
2.4.6	Dědická smlouva uzavřená mezi manželi	82
3	DĚDICKÉ PRÁVO A DĚDICKÁ SMLOUVA V PRÁVNÍCH ŘÁDECH DVOU VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍ A SROVNÁNÍ TĚCHTO INSTITUTŮ S ČESKÝM PRÁVNÍM ŘÁDEM	90
3.1	Dědické právo a dědická smlouva v německém právním řádu	90
3.2	Dědické právo a dědická smlouva v rakouském právním řádu	98
	ZÁVĚR.....	100
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	107

ÚVOD

Dědická smlouva (*pactum successorium*) byla v českém právním řádu do 50. let minulého století považována za tradiční historický institut dědického práva, přičemž byla koncipována jako dědický titul nejsilnější a její uzavření bylo přípustné jedině mezi manželi nebo snoubenci. Zákon také připouštěl smlouvu odkazovou v podobě tzv. advitalitní smlouvy¹, která byla převzata z práva polského. Zmíněná problematika začala být znovu aktuální v souvislosti s vládním návrhem zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen občanský zákoník), k jehož schválení Poslaneckou sněmovnou došlo 9. listopadu roku 2011.

Rekodifikace představuje návrat dědické smlouvy do české právní úpravy dědického práva, avšak přinesla i celou řadu jiných významných institutů, které dosavadní úprava po dlouhou dobu opomíjela či vůbec neznala. Institut dědické smlouvy klade důraz na vůli zůstavitele, jemuž dává další možnost pořízení se svým majetkem pro případ smrti (*mortis causa*). Jejím specifikem je, že v sobě kombinuje jak prvky závěti (testamentární), ze které se vyvinula a je z ní odvozena, tak prvky smlouvy (kontraktuální). Je jakýmsi smíšeným právním útvarem, na který dopadají v určité míře obě zmíněné úpravy, a lze bez jakýchkoli pochybností uvést, že jejím vznikem jsou zakládány nejen práva ale i povinnosti. Za další významnou zvláštnost lze označit to, že v sobě zahrnuje prvky smlouvy odvážné (aleatorní), protože se jí slibuje a přijímá naděje ještě nejistého prospěchu.

¹ Podle odkazové smlouvy se nařizoval odkaz ve prospěch jiné osoby, a tato osoba nařízení přijala. Přípustná byla výlučně mezi manželi nebo snoubenci jako smlouva advitalitní, tj. jeden manžel zůstavil druhému poživací právo k pozůstalosti nebo její části. Blíže viz KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské IV, V. Právo rodinné. Právo dědické*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 122.

Kořeny zkoumané problematiky spočívají v právu římském, které položilo základy práva kontinentálního a není tomu jinak ani v souvislosti s právem dědickým. Pravdou je, že i dnes nalzáme v jeho institutech zjevné rysy římskoprávní, avšak v případě smlouvy dědické, označované tehdy jako krkavčí smlouva (*pactum corvinium*)² vznikla překážka přípustnosti takového delačního důvodu a to pro rozpor s dobrými mravy. V právu římském totiž nemožnost jednostranného odvolání odporovala zásadě autonomie vůle zůstavitele (*ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum*)³, jež byla určující⁴.

Výše uvedené skutečnosti činí tento dědický titul nejen atraktivním, ale i důležitým tématem pro řádné a důkladné zkoumání. Klíčovým se ukazuje být objasnění smyslu a účelu dědické smlouvy v současném dědickém právu, a rovněž její plnohodnotné navrácení do české notářské praxe spojené s dostatečným přiblížením tohoto institutu i širší veřejnosti, jíž je koneckonců určena. Nová právní úprava však vyvolává řadu otázek a skýtá několik výkladových úskalí; právě hledání a nalzáání uspokojivých řešení v kontextu rekodifikovaného soukromého práva s nezbytnými komparativními přesahy vytváří pak základ pro výklad a aplikaci jednotlivých ustanovení, což může naznačit další směřování vývoje v oblasti českého práva dědického.

Dnes je dědická smlouva součástí mnoha různých právních řádů (tj. francouzský, německý, rakouský, švýcarský), v nichž hledáme inspiraci,

² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. *Občanský zákoník: Komentář: Svazek IV: Dědické právo (§ 1475 až 1720) včetně výkladu řízení o pozůstalosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 204. K tomu srov. KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 287.

³ Vůle zůstavitele je proměnlivá až do posledního okamžiku života.

⁴ V této souvislosti se jeví být rovněž zajímavá římskoprávní problematika dědických smluv a to ve vztahu k vojenským testamentům, srov. ČERNOCH, Radek. Umožňuje římské právo uzavření dědické smlouvy? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2013, roč. 21, č. 1, str. 51 - 54.

jakož i zdroj poučení pro interpretaci nové české úpravy. Právě naše právní úprava však s sebou přináší množství problémů, a to v souvislosti s výklady ustanovení mnohdy nejasných nebo dokonce odporujících smyslu samotného institutu. Kromě jiných lze již na tomto místě zmínit omezení pořizovací volnosti zůstavitele podle ustanovení § 1585 odst. 1 vzbuzující značnou právní nejistotu smluvních stran a nakonec i nadměrnou snahu zákonodárce chránit zůstavitele před jeho vlastní nerozvážností. Jiným, neméně důležitým příkladem je až příliš silná ochrana projevů vůle zůstavitele v ustanovení § 1588 odst. 1, kde je zakotveno právo téměř neomezené dispozice zůstavitele se svým majetkem i po uzavření smlouvy dědické. Zmíněná úprava nepředstavuje pro smluvního dědice právní jistotu, že závazek bude splněn, přestože on sám svoje vlastní závazky vůči zůstaviteli v případě, že byly sjednány, plní. I to může být důvodem zatím spíše malého zájmu o dědické smlouvy v notářské praxi⁵, zejména proto práce na téma „Dědická smlouva“ usiluje o komplexní analýzu tohoto institutu, a to od historického vývoje jeho vzniku až po jeho současnou podobu.

⁵ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475 - 1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 282.

1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY SMLUVNÍHO DĚDĚNÍ

1.1 Historie a vývoj právní úpravy dědického práva

Z hlediska vývoje civilního práva na našem území lze 20. století charakterizovat existencí několika právních úprav, jež na sebe svou účinností navazovaly, i když koncepčně, tj. věcně představovaly diskontinuitní zvraty.

ABGB byl v českých zemích platný až do roku 1950, resp. jen některé jeho pasáže, v němž bylo právo dědické upraveno v ustanoveních § 531 až § 824. Z hlediska procesního byl pak doplněn nesporným patentem. Obecně platilo, že pod pojmem pozůstalosti se rozuměl soubor práv a povinností zůstavitele, a to jen za předpokladu, že práva a povinnosti nebyly založeny výhradně na osobních vztazích. Charakteristickým institutem byla tzv. ležící pozůstalost (*hereditas iacens*), na níž bylo nahlíženo jako na majetek stále náležející zemřelému až do okamžiku soudního rozhodnutí o dědictví, které mělo povahu konstitutivní. Především odtud se odvíjela klíčová koncepce nabytí vlastnického práva k dědictví výlučně až soudním odevzdáním a nikoli již smrtí zůstavitele. Rozlišoval se důvod (*titulus*) a způsob (*modus*) nabytí, resp. lze uvést, že se jednalo o obdobu smluvního nabytí práva vlastnického (*ius proprietatis*)⁶.

Dědic, jenž chtěl dědit, se musel k pozůstalosti přihlásit a uvést titul, ze kterého tak činil - tj. na základě dědické smlouvy, závěti či zákona. Nutné bylo rovněž uvést, zda se dědic přihlašoval bezvýjimečného, anebo s výhradou soupisu pozůstalosti (*beneficium inventarii*), neboť od toho se následně odvíjela jeho odpovědnost za dluhy. Uvedené přihlášky byly

⁶ Viz jak uvádí důvodová zpráva k OZ č. 89/2012 Sb., v § 1 479 až § 1 480 (konsolidovaná verze). *Nový občanský zákoník* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2013, str. 360.

postupně přezkoumány soudem. Před nabytím dědictví, resp. jeho odevzdáním musel dědic splnit všechna eventuální nařízení zůstavitele (tj. odkaz, podmínku nebo příkaz), jež byla součástí pořízení *mortis causa* a o jejichž splnění musel být podán soudu výkaz. Pokud soud konstatoval splnění všech podmínek, zajištění splnění povinností a zaplacení dědických poplatků, byla potom dědici vydána tzv. odevzdávací listina. Po doručení této listiny se dědic stal vlastníkem pozůstalosti a až tímto okamžikem splynul majetek zůstavitele s majetkem dědice⁶.

Pokud jde o změny úpravy v právu dědickém, nevyhnul se jim ani ABGB. Původně se v případě smrti jednoho z manželů předpokládalo, že pokud měl zůstavitel děti, náleželo druhému manželovi k části pozůstalosti jen právo poživací. Rozsah tohoto poživacího práva (*ususfructus*) se odvíjel od počtu zůstavitelových dětí. Pokud měl zůstavitel méně než tři děti, žijícímu manželovi náležela čtvrtina pozůstalosti. V případě, že zůstavitel neměl žádné děti ani příbuzné, manžel obdržel čtvrtinu pozůstalosti do vlastnictví. Uvedená úprava však nebyla spravedlivá, neboť i výrazně vzdálení příbuzní zůstavitele měli lepší postavení než jeho přeživší manžel. Jiným problematickým ustanovením bylo, že v pochybnostech nabýval dědictví muž. To znamenalo, že předměty zařízení v domácnosti a zařízení bytu po zůstaviteli připadly v pochybnostech příbuzným, nikoli manželovi.

Další změny byly obsaženy v návrhu občanského zákoníku z roku 1937 (dále jen návrh). Zachovány zůstaly základní zásady práva dědického po vzoru ABGB, přičemž dědického práva se týkala ustanovení § 377 až § 390 návrhu výše uvedeného. První změnou bylo vydání zákona č. 179/1924

⁶ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. ...

Sb., o zrušení fideikomisů⁸. Byly formulovány předpoklady dědického práva a v jednom z ustanovení byl vymezen rozdíl mezi dědictvím a odkazem (*legatum*). Dědické právo bylo založeno na institutu smlouvy dědické, závěti či na rodinném poměru (zákonné neboli intestátní posloupnosti) a tyto delační důvody mohly působit také vedle sebe. V návrhu byla uvážena připomínka ze strany finanční prokuratury v Praze o pamatování na možnost, aby zůstavitel v posledním pořízení zanechal své jmění nadaci, jež se tímto ustanovením zákoníku založí. Byla tedy dána možnost platně pořídit ku prospěchu subjektu, jenž ještě neexistoval.

Dále byla formulována dědická nezpůsobilost neboli tzv. nehodnost (*incapacitas*), tj. důvody pro vyloučení dědice z dědictví; mohlo jít o spáchání zločinu proti zůstaviteli v případě, že to pachateli nebylo zůstavitelem výslovně prominuto, dále o lstivé jednání, zfalšování či donucení projevu poslední vůle. K jinému důvodu vyloučení patřilo rovněž zřeknutí se dědictví (renunciace). To bylo možné jen na základě tzv. renunciační smlouvy mezi dědicem presumptivním tj. osobou oprávněnou z dědického práva a zůstavitelem, přičemž taková smlouva musela mít formu notářského spisu. Výše zmíněné však platilo také v podobě soudního protokolu. Pokud nedošlo k jinému ujednání, vztahovala se renunciaci i na potomky dědice presumptivního neboli tzv. renuncianta.

Obsažena byla také úprava posledního pořízení, tj. odvolatelného projevu vůle, jímž zůstavitel jedné či několika osobám pro případ smrti zůstavoval své jmění či jeho část. Určeny byly náležitosti jednotlivých pořízení tj. soukromého pořízení písemného (pořízení vlastnoruční a nikoliv vlastnoruční), soukromého pořízení ústního a pořízení veřejného.

⁸ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 450 - 451.

Na základě diskuse Ministerstva národní obrany došlo i k zařazení tzv. posledního pořízení válečného, rozšířeného na všechny nevojenské osoby. Dědická smlouva byla upravena v ustanoveních § 441 až § 451 uvedeného návrhu.

Již dříve nastíněná koncepce právní úpravy dědického práva podle ABGB byla zrušena občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb., (dále jen občanský zákoník 1950). Jednalo se o tzv. střední kodex, v němž bylo dědické právo upraveno v ustanoveních § 509 až § 561 a který spočíval v principu nabytí dědictví již dnem zůstavitelovy smrti. Ve srovnání s právní úpravou dědictví podle ABGB došlo v občanském zákoníku 1950 k omezení počtu institutů dědického práva. Dědicem byl nejen ten, komu připadl celý majetek zůstavitele či jeho poměrný podíl, ale i ten, komu připadla pouze jedna věc či právo. Za dluhy přecházející smrtí zůstavitele byl zodpovědný dědic, avšak pouze do výše hodnoty nabytého dědictví. Legátu se týkalo pouze jediné ustanovení zmíněného občanského zákoníku (konkrétně § 537). Na legát i legatáře se přiměřeně použilo ustanovení o dědictví a dědici.

Významná byla také úprava institutu odmítnutí dědictví tj. jednostranného právního jednání dědice po smrti zůstavitele. V případě, že ve lhůtě pro odmítnutí dědictví stanovené soudem nedošlo k prohlášení o odmítnutí resp. neodmítnutí dědictví ze strany nepřítomných či neznámých dědiců, platilo, že zůstavitel žádné takové dědice nezanechal. Dědicem mohla být i osoba žijící se zůstavitelem minimálně po dobu jednoho roku před jeho úmrtím ve společné domácnosti. Vyžadovalo se buď splnění podmínky péče takové osoby o společnou domácnost, anebo postačila i skutečnost, že tato osoba byla odkázána výživou na zůstavitele. Mohlo však také dojít k ustanovení dědice náhradního (substituta). Za neplatné

bylo považováno omezení dědice podmínkou, doložením času, svěřenským nástupnictvím (fideikomisární substitucí) nebo příkazem (*modus*). Zahrnuta byla i právní úprava vydědění (*exheredace*), zabezpečení dědictví a ochrany dědice pravého. Občanský zákoník z roku 1950 platil po dobu čtrnácti let (tedy do roku 1964)⁹.

V roce 1964 byl přijat zákon č. 40/1964 Sb., (dále jen občanský zákoník 1964), který platil až do konce roku 2013. V jeho původní verzi bylo dědické právo upraveno v ustanoveních § 460 až § 487, z čehož vyplývá, že i tento zákoník omezil právní úpravu institutů práva dědického. Občanský zákoník 1964 spočíval na zásadě nabytí dědictví smrtí zůstavitele, renunciaci však již neumožňoval a úprava legátu byla také zcela vypuštěna. Odpovědnost za dluhy zůstavitele nedoznala žádných změn.

Úprava umožnila dohodu dědiců s věřiteli o přenechání dědictví k úhradě dluhů, zejména proto byla uvedena možnost svolat věřitele (tzv. konvokace věřitelů). Povinný díl byl omezen na děti zůstavitele. Dále bylo úpravou umožněno provedení vypořádání mezi dědici ze strany státního notářství, a to pro případ, že by mezi nimi nedošlo k dohodě. Rovněž byly stanoveny zásady výpočtu vypořádání dědictví. Přihlíželo se k možnosti účelného využití věci v souladu se zájmy společnosti, kupříkladu zemědělské usedlosti byly přidělovány do vlastnictví dědicům pracujícím v zemědělství. Postupem času došlo k několika novelizacím, přičemž práva dědického se týkala novelizace zákona č. 131/1982 Sb., která přinesla možnost *exheredace* potomka. K tomu mohlo dojít jen v případě, že potomek nejednal v souladu se zásadami socialistického soužití a neposkytl

⁹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. XIX - XX.

zůstaviteli pomoc v nemoci, ve stáří či v dalších vážných situacích. Potřebnou podmínkou bylo uvedení takového exheredačního důvodu zůstavitelem.

Další novelou dotýkající se úpravy práva dědického byl zákon č. 509/1991 Sb., kterým byla rozšířena třetí dědická třída o potomky sourozenců. Rozhodnutí o vypořádání dědictví pro případy, kdy se dědici mezi sebou vzájemně nedohodli, již nepřipadalo státnímu notářství, ale bylo nahrazeno potvrzením o nabytí dědictví podle dědických podílů. Zůstavitel měl nově možnost zřízení nadace za předpokladu, že statut nadace byl obsažen v testamentu. K zařazení správce dědictví do občanského zákoníku 1964 došlo zákonem č. 554/2004 Sb. Ten mohl být ustanoven zůstavitelem na základě listiny v podobě notářského zápisu. K rozšíření první dědické třídy o registrovaného partnera došlo zákonem č. 115/2006 Sb.¹⁰.

Za základní pilíř současné právní úpravy, podle které se dědění zaručuje, považujeme čl. 11 odst. 1 zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod¹¹. Samotné soukromé vlastnické právo bylo totiž opomíjené dosavadním civilním kodexem, proto je nově cílem české civilní úpravy toto vlastnictví chránit.

1.2 Vymezení dědického práva

Z historických vymezení dědického práva zasluhuje největší pozornost definice E. Tilsche. Ta uvádí, že právo dědické představuje

¹⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. XX.

¹¹ Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.

soubor pravidel, podle kterých je řízen přechod majetkových poměrů zemřelého člověka na subjekty jiné¹². Právě Tilschovo pozoruhodné dílo slouží pro svou stručnost, srozumitelnost a přehlednost jako vzor pro knižní zpracování obecné části civilního práva dodnes¹³. Určitý pokus o vymezení můžeme spatřovat i v konstatování, že dědické právo je oblastí, kde se setkávají práva majetková s právem rodinným a smluvním. Východiskem však již tradičně bývá římskoprávní definice, která praví *hereditas nihil aliud est, quam successio in universum ius quod defunctus habuerit*¹⁴.

Dále můžeme na právo dědické pohlížet jako na soubor určitých pravidel (právních předpisů) upravujících přechod práv a povinností zemřelé fyzické osoby na její nástupce. V současné době nelze opomenout legislativní vymezení dědického práva z hlediska občanského zákoníku, jež dědické právo vymezuje jako „*právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní*“¹⁵, přičemž „*pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci*“¹⁶. Navzdory tomu se nemůžeme zcela vyhnout kritickému nahlížení na uvedenou definici pro její nepřesnost. Dědické právo je přece jen ve své podstatě titulem k nabytí pozůstalosti (nebo části z ní), neboť by bylo mylné odvracet pozornost od pravomocného rozhodnutí soudu, kterým se potvrzuje nabytí dědictví.

¹² TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 9.

¹³ Blíže k tomu viz předmluva prof. JUDr. Jana Dvořáka, CSc., k publikaci TILSCH, E., op. cit. str. VII.

¹⁴ Dědictví není nic jiného, než nastoupení do veškerých práv zůstavitele.

¹⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 475, odst. 1.

¹⁶ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 475, odst. 2.

Definici práva dědického neuváděl občanský zákoník 1950 ani 1964, právní teorie však vycházela ze dvou hledisek, a sice z rozlišení ve smyslu práva objektivního a subjektivního.

1.2.1 Objektivní dědické právo

V objektivním slova smyslu se dědickým právem rozumí soubor právních předpisů, které upravují přechod práv a povinností ze zůstavitele (zemřelého) na jiné subjekty neboli právní nástupce podle dědické posloupnosti¹⁷. Dědické právo z objektivního hlediska upravuje také vztahy vznikající z přechodu těchto práv a povinností¹⁸. Založeno je na níže uvedených zásadách: „*dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, právním důvodem dědění může být zákon, závěť nebo kombinace obou, dědic má právo dědictví odmítnout, dědictví, které nenabyl žádný dědic, případně státu jako odúmrtí, přechod práv a závazků děděním má charakter univerzální sukcese, dědictví se vede civilní soudní řízení, nabytí dědictví nebo jeho vypořádání potvrzuje soud (princip ingerence státu při nabývání dědictví), při dědění se použije hmotné i procesní právo platné v době úmrtí zůstavitele*“¹⁹.

Za zásadní se označuje přijetí a prosazení idey, že hodnoty by měly být uchovány nad rámec fyzického bytí zemřelého člověka. Účinným řešením bylo tedy úsilí objasnit střet mezi kolektivistickým a individualistickým pojetím dědického práva. Kolektivistická koncepce

¹⁷ *Dědické právo, dědění*. Univerzita online [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.univerzita-online.cz/pravo/pravo-pro-nepravniky/dedicke-pravo-dedeni/>.

¹⁸ KNAPPOVÁ, M., KNAPP, V., ŠVESTKA, J., a kol., op. cit., str. 276.

¹⁹ DANIEL, Tomáš. *Dědické právo* [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.ak-daniel.cz/dedicke-pravo/>.

podporovala propadnutí majetku zemřelého ve prospěch vlastnictví konkrétního celku, do něhož zemřelý patřil, tj. k určitému kmeni, k obci či ke státu. Naproti tomu však stála individualistická koncepce, podle které měla být nositelem trvajících práv a povinností zůstavitele osoba, jíž by svědčil některý z předpokladů dědění²⁰.

1.2.2 Subjektivní dědické právo

V subjektivním slova smyslu je dědické právo souborem práv a povinností, jež svědčí konkrétní osobě, které tato práva a povinnosti podle objektivního práva následkem smrti jejího předchůdce nabydou²¹. Jedná se tedy o právo určité osoby získat dědictví či jeho část po zemřelém zůstaviteli. Subjektivní dědické právo je majetkovým právem s absolutní povahou, což znamená, že působí vůči každému (*erga omnes*) a uvedenou povahu mu může přiznat jedině zákon. Další subjekty jsou povinny do tohoto práva nezasahovat. V zásadě se tedy nelze odchýlit od zákonné úpravy, pokud to ovšem není výslovně zákonem připuštěno, resp. lze tak zdůraznit, že se jedná o kogentní způsob provedení úpravy.

V souvislosti se subjektivním dědickým právem lze zmínit institut tzv. transmise dědictví²². V tomto případě se jedná o zůstavitelova dědice, jenž zemřel po zůstaviteli, avšak před potvrzením nabytí dědictví soudem. Pakliže takový dědic se nazývá transmitentem, jeho dědic je transmisarem, který bude vždy vázán předchozím jednáním transmitenta. Splnění musí být jednoznačně i požadavek, aby transmisar byl způsobilým dědicem transmitenta a ne zůstavitele.

²⁰ KNAPPOVÁ, M., KNAPP, V., ŠVESTKA, J., a kol., op. cit., str. 276.

²¹ *Dědické právo, dědění*. Univerzita online [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.univerzita-online.cz/pravo/pravo-pro-nepravniky/dedicke-pravo-dedeni/>.

²² KNAPPOVÁ, M., KNAPP, V., ŠVESTKA, J., a kol., op. cit., str. 276.

1.3 Základní zásady dědického práva

Právo a právní věda bývají obecně spjaty s celou řadou právních principů neboli obecných zásad, které lze chápat jako pravidla tvořící podstatu konkrétního právního institutu, zákona, oboru práva či právního řádu. V právním státu jsou tato pravidla právu vlastní bez ohledu na to, zda jsou či naopak nejsou výslovně vyjádřena v platných legislativních předpisech²³. Relevantní právní principy se vztahují také k právu dědickému, přičemž nejintenzivnější pozornosti se dostává těm, které byly stanoveny počátkem 20. století E. Tilschem. Toho, jak již bylo výše zmíněno, řadíme k jednomu z nejvýznamnějších a nejuvažovanějších odborníků dotčeného právního odvětví. Mezi takové zásady patří podle Tilsche zásada zachování hodnot vytvořených zůstavitelem, zásada zajištění přechodu majetku na jednotlivce, zásada pořizovací volnosti (autonomie vůle) zůstavitele při volbě dědice, zásada rovnosti, zásada univerzální sukcese tj. zásada univerzality přechodu práv a povinností zůstavitele, zásada svobody neboli volnosti dědice přijmout či odmítnout dědictví a nakonec i zásada ingerence moci veřejné při nabytí dědictví²⁴.

Tyto základní zásady jsou nepochybně uznávány ve všech kontinentálních evropských právních úpravách a respekt vůči nim je taktéž reflektován v české právní úpravě. Ta je částečně modifikovaná nově zavedenými instituty, jinak spočívá na dosavadních principech. Kromě již zmiňovaných zásad uvádí autoři komentáře k občanskému zákoníku J.

²³ *Právní principy*. Fakulta informatiky Masarykovy univerzity [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: http://www.fi.muni.cz/usr/staudek/vyuka/security/stud_lit/pravniprincipy.htm.

²⁴ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905, str. 9. K tomu srov. ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. XXV.

Švestka, J. Dvořák, J. Fiala, M. Šešina a K. Wawerka další: zásadu absolutní povahy dědického práva, zásadu dědění podle pokrevního příbuzenství a zásadu ochrany věřitelů²⁵.

1.3.1 Zásada autonomie vůle zůstavitele při volbě dědice

Podstatný význam má pro dědické právo zásada autonomie vůle zůstavitele při volbě dědice. Tento princip je jednak posílený o možnost určení podmínek, doložení času, příkazu (*modus*) nebo i jiných pokynů zůstavitelem, jejichž splnění je zásadní pro nabytí dědictví. Nová úprava dokonce umožňuje zůstaviteli povolat i dědice svému dědici (využitím institutu fideikomisární substituce). Zajisté můžeme na tomto místě uvést, že se jedná o nařízení zůstavitele, aby dědictví přešlo po smrti původního neboli předního dědice - dokonce i v jiných určených případech - na fideikomisáře jako dědice následného (zadního). Jeho povoláním tak zůstavitel projevil vůli, aby nabyl dědictví poté, co ho ještě před ním nabyl přední dědic neboli fiduciář, kterého lze vymezit jako dočasného vlastníka po dobu vymezenou testamentem.

Dále lze projev této zásady spatřovat v rozšíření platných forem posledního pořízení tj. dědickou smlouvou, dovětkem a závětí s úlevami²⁶. Vůči tomuto principu však bylo vzneseno mnoho námitek, jejichž jádro spočívalo v argumentu narušení zákonné posloupnosti dědiců. České zákonodárství se přiklání téměř zcela ve prospěch pořizovací volnosti a zásadní omezení lze zmínit jen u ochrany nepominutelných dědiců. Ta je zajištěna jejich právem na povinný díl (*portio debita*). Koncepční změnu

²⁵ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. XXV.

²⁶ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 4.

představuje nejen jeho snížení (u zletilých na čtvrtinu a u nezletilých na tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu), ale i právo na výplatu peněžní částky rovnající se jeho hodnotě. Nepominutelný dědic má v pravém slova smyslu pohledávku proti dědicům a odkazovníkům, tzn. právo na finanční vyrovnání. Toto ustanovení nahradilo předtím zakotvené právo na podíl z pozůstalosti. Nově pak v důsledku opomenutí nepominutelného dědice zůstavitelem již nelze považovat pořízení pro případ smrti úplně či částečně neplatné.

Ze všech výše zmíněných skutečností tedy vyplývá, že se obecně uvádějí dva způsoby příslušné ochrany nepominutelných dědiců. Za první označujeme zachování jisté části pozůstalosti zákonným dědicům, druhým způsobem je tedy využití institutu povinného dílu. Na tomto místě by bylo nakonec účelné zmínit významnou spojitost s výrazně preferovanou zásadou povinnosti respektovat vůli zůstavitele, jejíž vyjádření je obsaženo především v ustanovení § 1 494 odst. 2 občanského zákoníku. Za tímto účelem může být zůstavitelem nově povolán vykonavatel závěti, případně osoby oprávněné vymáhat splnění jeho příkazů.

1.3.2 Zásada volnosti dědice přijmout či odmítnout dědictví

Jak praví zásada svobody neboli volnosti dědice přijmout či odmítnout dědictví, nikdo nemůže být nucen stát se dědicem proti své vůli. Právě dědic musí projevit vůli dědictví nabýt, což je realizováno jejím výslovným vyjádřením. Tato skutečnost úzce souvisí s tématem smlouvy dědické, protože smluvní dědic může zmíněnou zásadu modifikovat do určité míry tím, že vyloučí v takové smlouvě právo dědictví odmítnout.

Dědicové nabývají dědictví smrtí zůstavitele, avšak v jisté lhůtě mají možnost dědictví odmítnout. V souvislosti s odmítnutím dědictví lze uvést následující příklady:

„Aleš se měl stát dědicem po svém dědovi. Dědu ale neměl rád a rozhodl se, že po něm dědit nechce. Dědictví proto odmítl.

Františkovi přišlo vyrozumění od soudu, že má dědit po svém strýčkovi. Ve vyrozumění bylo uvedeno, že může dědictví odmítnout do jednoho měsíce od doručení tohoto vyrozumění. František přesně neví, co by měl vlastně zdědit, a rád by si všechno prohlédl předem. Bohužel má po nehodě zlomené obě nohy a nemá možnost se během toho jediného měsíce na případné dědictví zajet podívat. Požádá tedy soud, aby mu lhůtu prodloužil. Vzhledem k tomu, že se jedná o závažný důvod, soud Františkovi pravděpodobně vyhoví a lhůtu pro případné odmítnutí dědictví prodlouží.

Stanislav měl dědit po svém otci, nechtěl zdědit jeho velké dluhy, takže dědictví odmítl. Kromě dluhů vlastnil Stanislavův otec pouze starší motocykl a pár téměř bezcenných osobních věcí. Po smrti otce začal ovšem Stanislav motocykl využívat, jako by ho zdědil, aniž bylo dědictví dořešené, i přesto, že sám dědictví odmítl. Kvůli tomu, že motocykl užíval, nebylo odmítnutí dědictví platné a Stanislav se stal dědicem jak motocyklu, tak i otcových dluhů.²⁷

1.4 Základní předpoklady dědění

Základními předpoklady dědění se rozumí podmínky, které musí být splněny, aby mohlo dojít k přechodu zůstavitelova majetku na dědice. Mezi tyto předpoklady řadíme „*smrt zůstavitele, dědický titul (dědická smlouva,*

²⁷ WELLECH, Eliška. *Vyznejte se v dědickém řízení: Vybrané kapitoly z nového občanského zákoníku*. Brno: BizBooks, 2014.

*závět', zákon), způsobilého dědice, který se dožil nápadu dědictví a existenci majetku tvořícího pozůstalost*²⁸.

1.4.1 Smrt zůstavitele (*mors certa, hora incerta*)

*Viventis non datur hereditas*²⁹. I taková v zásadě jednoduchá latinská věta dokáže o mnohém vypovědět. V případě, že by se měl člověk zamyslet, ať už nad prvopočátkem nebo prapodstatou celého systému práva dědického, nesměřovala by snad úvodní myšlenka k lidské smrti? A ona je přece v životě skutečně jistotou.

Smrtí dochází k zániku způsobilosti fyzické osoby mít práva a povinnosti tj. její právní subjektivity. V této souvislosti lze primárně uvést ustanovení občanského zákoníku týkajícího se důkazu smrti: „*Smrt člověka se prokazuje veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla mrtvého stanoveným způsobem. Nelze-li tělo mrtvého prohlédnout stanoveným způsobem, prohlásí člověka za mrtvého i bez návrhu soud, pokud byl člověk účasten takové události, že se jeho smrt vzhledem k okolnostem jeví jako jistá. V rozhodnutí určí soud den, který platí za den smrti.*“³⁰. Lze tedy shrnout, že smrtí člověka následně zaniká i jeho způsobilost nakládat se svým majetkem, který zde zůstává a je nezbytné rozhodnout o tom, jaké osobě připadne. Ovšem bez předepsaného způsobu prokázání smrti nebo prohlášení za mrtvého nelze hovořit o zahájení řízení o pozůstalosti. Smrt se prokazuje již zmíněnou veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla mrtvého stanoveným způsobem, tzn. úmrtním listem, který vyhotovuje matriční úřad.

²⁸ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. XXVIII.

²⁹ Nelze získat pozůstalost od žijícího.

³⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část první, Hlava II, Díl 2, Oddíl 1, § 26, odst. 1 a 2.

Zůstavitelem se rozumí „osoba - člověk, po jehož smrti se jeho majetek stává předmětem dědického řízení. Zůstavitelem může být vždy jen fyzická osoba. Právnícká osoba, tzn. například obchodní společnost, nemůže být zůstavitelem, protože není člověkem. Právnícká osoba nemůže zemřít, ale pouze zaniknout“³¹.

V případech, kdy závisí právní následek na skutečnosti, že konkrétní člověk přežil jiného, a nelze zjistit, který z nich skonal jako první, má se za to, že všichni zesnuli najednou. Právě toto ustanovení občanského zákoníku je významné, neboť ten, kdo zemře před zůstavitelem či současně s ním, nedědí. Můžeme tedy v tomto případě shrnout, že dědické právo vzniká výlučně smrtí zůstavitele a právě z toho důvodu nemůže dědit ten, kdo zemřel před zůstavitelem nebo současně s ním. Dochází tu k tzv. předemření. Tímto ustanovením se znemožňuje nakládání s dědickým právem ještě před jeho vznikem. Avšak pokud už zemřel zůstavitel, a pak až za chvíli jeho dědic, je dědické právo zachováno a přechází následně na jeho dědice.

Podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění³² (dále jen ZŘS) je v souvislosti dědickým právem podstatné místo úmrtí zůstavitele (Část druhá, Hlava III, Díl 1, Oddíl 1, § 98, odst. 1, písm. d) ZŘS): „Pro řízení o pozůstalosti je příslušný soud, v jehož obvodu: měl zůstavitel v době smrti evidováno místo trvalého pobytu v informačním systému evidence obyvatel podle jiného právního předpisu, popřípadě místo jiného pobytu evidované dle jiných právních předpisů, měl zůstavitel naposledy bydliště, popřípadě, neměl-li bydliště nebo nelze-li bydliště zjistit, místo, kde se naposledy zdržoval, není-li dána příslušnost

³¹ WELLECH, E., op. cit., str.

³² Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění.

dle předchozí věty), je zůstavitelův nemovitý majetek, není-li dána příslušnost podle věty první a předchozí věty, zůstavitel zemřel, není-li dána příslušnost podle všech tří předchozích vět“³³.

Občanský zákoník však bere ohled také na případnou nemožnost zjistit místo smrti člověka. V takových případech je za místo smrti považováno místo, kde bylo nalezeno tělo: „Není-li známo, kde člověk zemřel, má se za to, že se tak stalo tam, kde bylo nalezeno jeho tělo.“³⁴. V případech, kdy by se po pravomocném ukončení řízení o pozůstalosti prokázalo, že je zůstavitel naživu, rozhodnutí o pozůstalosti by bylo soudně zrušeno a řízení zastaveno. Po právní moci rozhodnutí by soud učinil opatření k obnově práv a povinností zůstavitele podle ustanovení ZŘS: „Ukáže-li se, že zůstavitel žije, soud zruší rozhodnutí o pozůstalosti a řízení zastaví. Po právní moci usnesení podle odstavce 1 soud učiní opatření k obnovení zůstavitelových práv a povinností; postupuje přitom přiměřeně podle § 190.“³⁵.

1.4.2 Existence pozůstalosti (*hereditas*)

Dalším z předpokladů vzniku dědického práva je existence pozůstalosti (rozumí se jí „veškeré jmění zůstavitele, které může přejít na další osobu. Je to soubor majetku a pohledávek, které měl zemřelý v okamžiku své smrti“³⁶). Přitom musíme důsledně rozlišit pojmy pozůstalost a dědictví. Rozdíl je tedy dán zejména subjektivním vztahem

³³ Ibid., Část druhá, Hlava III, Díl 1, Oddíl 1, § 98, odst. 1, písm. a) – d).

³⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část první, Hlava II, Díl 2, Oddíl 1, § 28, odst. 1.

³⁵ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění, Část druhá, Hlava III, Díl 2, Oddíl 10, § 191, odst. 1 a 2. Bližší viz ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. XXVIII.

³⁶ WELLECH, E., op. cit., str.

dědice k oběma institutům. Jak bylo již uvedeno, pozůstalostí rozumíme celé jmění zůstavitele a následně pak část toho, co v rámci řízení o pozůstalosti přechází na dědice, označujeme ve vztahu k němu jako dědictví. Pokud dojde k tomu, že dědicem bude ustanovena pouze jedna osoba, potom oba pojmy splývají³⁷. Občanský zákoník však toto terminologické rozlišení ne vždy striktně dodržuje (viz odmítnutí dědictví).

V zásadě lze pod dědictvím chápat „*to, co zůstavitelovi dědicové skutečně získají ve chvíli, kdy proběhne celé dědické řízení. Nemusí to být všechnen majetek, který zůstavitel v době smrti vlastnil. V mezičase již mohla část věcí zaniknout, nebo se jednalo o něco, na co měl nárok je zemřelý sám*“³⁸, a to minimálně v rozsahu výrazněji překračujícím náklady na opatření pohřebiště a pohřbu, jež si zůstavitel přál (případně náklady potřebné ke slušnému pohřbení zůstavitele dle místních zvyklostí). V ostatních případech platí, že pokud zůstavitel nezanechal žádný majetek, je řízení o pozůstalosti zastaveno: „*Nezanechal-li zůstavitel žádný majetek patřící do pozůstalosti, soud řízení o pozůstalosti zastaví. Rozhodnutí není třeba doručovat.*“³⁹.

V případech, kdy zůstavitel zanechal majetek, který nemá žádnou hodnotu, či pouze majetek s velmi malou hodnotou, je tento majetek vydán soudem tomu, kdo zajistil pohřeb zůstavitele: „*Zanechal-li zůstavitel majetek bez hodnoty nebo jen majetek nepatrné hodnoty, soud usnesením vydá zůstavitelův majetek tomu, kdo se postaral o pohřeb, jestliže s nabytím tohoto majetku vyslovil souhlas, a současně řízení zastaví; to neplatí o takovém majetku zůstavitele, o němž zákon stanoví, že k němu nabývají*

³⁷ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 4.

³⁸ WELLECH, E., op. cit., str.

³⁹ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění, Část druhá, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 153.

*vlastnické právo jiné osoby.*⁴⁰. V takových situacích končí řízení o pozůstalosti bez dědiců. Pokud jsou však v pozůstalosti taková aktiva, že může dojít k projednání pozůstalosti, není klíčové, zda pasiva tato aktiva přesahují. Musí se však jednat o aktiva nezanikající smrtí zůstavitele. Pozůstalost totiž tvoří celé jmění (aktiva i pasiva) zůstavitele, vyjma práv a povinností, jež jsou výlučně vázány na jeho osobu, leč byly jako dluh uznány či uplatněny u orgánu veřejné moci: *„Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.*⁴¹.

Neplatí tedy již to, co bylo platné v ABGB, a to, že pozůstalost mohla tvořit pouze dluhy. V případě, že by bylo řízení o pozůstalosti ukončeno zastavením, jak bylo zmíněno výše, nebylo by možné uspokojování pohledávek věřitelů, dále plnění povinných dílů nepominutelných dědiců (rozumí se jím *„dítě zůstavitele, které má z pozůstalosti nárok na svůj povinný díl. Pokud nemůže tento dědic dědit sám, dědí místo něj povinný díl jeho potomci*⁴²), plnění odkazů a dalších nařízení zůstavitele, která jsou součástí jeho pořízení pro případ smrti⁴³.

1.4.3 Existence způsobilého dědice (*semel heres, semper heres*)

Dědic je univerzálním sukcesorem zůstavitele. Obecně se jím rozumí *„osoba, na kterou má po smrti zůstavitele přejít buď celá pozůstalost, nebo alespoň její část. Dědicem může být fyzická osoba, právnická osoba,*

⁴⁰ Ibid., Část druhá, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 154, odst. 1.

⁴¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 475, odst. 2.

⁴² WELLECH, E., op. cit., str.

⁴³ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. XXIX.

případně i stát. Dědic může dědit na základě dědické smlouvy, ze závěti, ze zákona, případně kombinací všech těchto způsobů⁴⁴. Naproti tomu legatářem je „osoba, které zemřelý odkázal jednu nebo několik věcí, ale která jinak nemá práva a povinnosti dědice. Odkazovník tedy není dědic“⁴⁵. Legátem může být určitá věc nebo právo. Vyvinul se z darování pro případ smrti, neboť pochází tradičně z práva římského - je jistě darem z dědictví, kterým zůstavitel osvědčoval svou přízeň. Legatář smí nabýt právo na vydání věci nebo na zřízení určitého práva, v čemž spočívá ten zásadní rozdíl oproti dědictví, protože to je vyjádřeno poměrným podílem k pozůstalosti. Z toho tedy plyne skutečnost, že legatář není dědicem, nýbrž singulárním nástupcem zůstavitele. Dědici musí dědictví bezvýhradně potvrdit soud, přičemž legatář uplatňuje právo na legát přímo vůči osobě obtížené legátem (dědici), tj. bez jakéhokoli soudního zásahu (ingerence) - zůstavitel tímto způsobem zřizuje legatáři obligační nárok (pohledávku).

Dále můžeme poukázat na značně zajímavou, byť nenápadnou skutečnost, která spočívá v tom, že pod pojmem dědice se nemusí mít na mysli vždy stejné osoby⁴⁶. Za dědice v širším slova smyslu je považován ten, kdo je dědicem putativním, tj. byl povolán zůstavitelem v pořízení *mortis causa*, nebo mu svědčí intestátní posloupnost jako důvod dědění. Přitom je nezbytné si uvědomit, že tato osoba nenabývá dědictví jen samotným zákonem (*ex lege*), ona musí takovou vůli výslovně projevit (tak stanoví zásada svobody dědice přijmout či odmítnout dědictví). Způsobilým dědicem se rozumí dědic, jenž se dožil nápadu dědictví, u něhož není dán žádný z důvodů dědické *incapacitas* (nehodnosti), který se

⁴⁴ WELLECH, E., op. cit., str.

⁴⁵ Ibid., str.

⁴⁶ SVOBODA, J., KLIČKA, O., op. cit., str. 4.

předem nezřekl dědictví na základě renunciační smlouvy se zůstavitelem, jenž nebyl platně vyděděn, který neodmítl dědictví anebo se dědictví nevzdal a jemuž svědčí některý dědický titul. V případě, že: *„Zřekl-li se někdo dědického práva ve prospěch jiné osoby, má se za to, že zřeknutí platí, jen stane-li se tato osoba dědicem.“*⁴⁷. V souvislosti s renunciací je možné uvést následující příklady:

„Paní Klásková má tři děti. Jedno z těchto dětí žije v zahraničí a do rodné země se vracet nehodlá. Nemá ani zájem, aby po své matce v případě její smrti něco zdědilo. Sepíše tedy se svou matkou smlouvu, kterou se zřekne svého dědického práva. Až paní Klásková zemře, dědit budou pouze zbylé dvě děti, které se svého dědického práva nezřekly.

Pan Jedlička měl dva syny. Se svým synem Martinem sepsal smlouvu, kterou se Martin zřekl svého dědického práva jako celku. S druhým synem Karlem sepsal smlouvu, ve které se Karel zřekl pouze svého povinného dědického podílu. Když pan Jedlička zemřel, dědit měli podle dědické posloupnosti jeho synové. Martin na základě sepsané smlouvy nic nedědil, protože se svého dědického práva vzdal. Karel ale po svém otci dědil. Smlouvou se totiž nevzdal dědictví jako celku, ale jen svého podílu, takže nakonec dědil na základě dědické posloupnosti.

*Petr se zřekl svého dědického práva ve prospěch své sestřenice Aleny. Alena ovšem dědictví odmítla. Zřeknutí se dědictví přestalo platit a Petr se stal dědicem sám.“*⁴⁸.

Dědit může rovněž osoba, která byla předtím dědicky nezpůsobilá, a to za předpokladu, že jí zůstavitel čin, na základě něhož vznikla nehodnost,

⁴⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 484, odst. 2.

⁴⁸ WELLECH, E., op. cit., str.

výslovně prominul: „Z dědického práva je vyloučen, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořizení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul.“⁴⁹.

V případě dědění právnické osoby se nemusí jednat jen o osobu s právní osobností. Dědicem (i legatářem) tak může být právnická osoba, jež má teprve vzniknout, pokud se tak uskuteční do jednoho roku od zůstavitelova úmrtí: „Za dědice nebo odkazovníka lze povolat i právnickou osobu, která má teprve vzniknout. Tato právnická osoba je způsobilým dědicem nebo odkazovníkem, pokud vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele.“⁵⁰.

V jiném případě je možné, aby po zůstaviteli dědila i fyzická osoba, která ještě neexistuje (viz fideikomisární substituce). Specifikem takového ustanovení je, že nebere v potaz ani skutečnost, že by taková osoba musela existovat alespoň jako nasciturus. Jedná se tedy o určitou výjimku z pravidla. Pokud by tedy zůstavitel chtěl povolat více substitutů a některý z nich by v době jeho smrti ještě neexistoval (a to ani jako nasciturus), pak by nástupnictví zaniklo v okamžiku nabytí jmění prvním substitutem z těch, kteří nebyli zůstavitelovými současníky. Zákonodárce tady dbá na zákaz perpetuity. Odlišuje totiž rodinný fideikomis, jehož typickým

⁴⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 481.

⁵⁰ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 478.

znakem je právě otázka perpetuity a v konečném důsledku chce zůstaviteli zabránit, aby takový fideikomis zřídil⁵¹.

Jiným specifikem je existence tzv. privilegovaných dědiců, kteří požívají zvláštní ochrany soudu (ochranná opatření například nařízení soupisu pozůstalosti v jejich zájmu) a to z toho důvodu, že jsou neznámí, nepřítomní nebo se jedná o právnickou osobu zřízenou ve veřejném zájmu.

1.5 Testamentární a intestátní dědická posloupnost

Jednou z nejvýraznějších změn v oblasti dědického práva - jak již bylo tolikrát zmíněno, je značné rozšíření možností pořízení *mortis causa*. Následně lze toto rozšíření vztáhnout i na formy, kterými je dnes možno takové pořízení učinit. Testamentární dědickou posloupnost lze definovat jako posloupnost, k níž dochází na základě vůle výslovně projevené zůstavitelem v jeho pořízení pro případ smrti. Dosavadní právní úprava byla zcela omezena na testament a listinu o vydědění (dnes označovanou jako prohlášení o vydědění). Jedná-li se tedy o pojem pořízení pro případ smrti, ten byl až doposud spojován výslovně s institutem testamentu. Jako možný nedostatek právní úpravy by bylo možné zmínit chybějící definici, neboť zákonodárce se omezil pouze na výčet druhů pořízení *mortis causa* (tj. testament, kodicil, dědická smlouva). Příhodně o uvedené problematice píše Roman Fiala ve spolupráci s Kamilou Beerovou, protože „*Podle našeho názoru je však třeba rozlišovat pořízení pro případ smrti v širším a užším smyslu. Za pořízení pro případ smrti v užším smyslu považujeme závěť, dědickou smlouvu a dovětek. Mezi pořízení pro případ smrti v širším*

⁵¹ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 136.

smyslu je třeba zařadit i jiná, v komentovaném ustanovení neuvedená právní jednání zůstavitele, jimiž uspořádává poměry po své smrti. Kromě závěti, dědické smlouvy a dovětku sem náleží zejména manželská smlouva o majetkovém režimu, kterou se uspořádávají majetkové poměry pro případ zániku manželství smrtí a která se považuje za dědickou smlouvu, má-li její náležitosti (§ 718 odst. 2), smlouva o zřeknutí se dědického práva (§ 1 484), povolání správce pozůstalosti, není-li povolán závětí či dovětkem (§ 1 556), prohlášení o vydědění či prohlášení o tom, že některý z dědiců nikoli nepominutelných, jemuž svědčí zákonná dědická posloupnost, pozůstalosti nenabude (§ 1 649), příkázání započtení na dědický podíl, není-li takové příkázání obsaženo v závěti (§ 1 663), zrušení těchto právních jednání a smlouva o darování pro případ smrti (§ 2 063 ve spojení s § 1 594 odst. 2).⁵².

Jde tedy zcela jistě o právní jednání, což je elementární pro aplikaci obecných zásad a ustanovení o právních jednáních v civilním kodexu. Takové jednání musí splňovat požadavek srozumitelnosti (například uspokojivé přečtení rukopisu), určitosti (označení dědice není vágní) a nesmí odporovat zákonu. V opačném případě by se jednalo o pořízení neplatné, a to v takové jeho části, ve které by odporovalo zákonu. Zůstavitel by měl být zodpovědný a dbát všech uvedených náležitostí, neboť po jeho smrti už nelze zajistit upřesnění projevu vůle.

Pojmy pořízení pro případ smrti a dědický titul není možno směšovat. Jedná se o dva zcela odlišné termíny. Dědický titul je delačným důvodem dědění, tj. povolává se tak dědic k dědění. Dědice tedy nelze ustanovit kodicilem a pořídí-li zůstavitel tímto způsobem za absence

⁵² FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 78.

testamentu nebo dědické smlouvy, nastoupí dědic určený podle intestátní posloupnosti a to k té části pozůstalosti, o které bylo pořízeno kodícilem. Pakliže by měl zůstavitel zájem institut kodícilu využít, může jím nařídít legát, stanovit legatáři nebo dědici podmínku, doložit čas či uložit příkaz. Náležitou pozornost je vhodné věnovat i dělení kodícilu na testamentární a intestátní. Zůstaviteli se tedy nabízí pořídit buď vedle testamentu anebo zcela samostatně. Pokud se jedná o formu, preferuje se písemná, avšak za výjimečných okolností nelze vyloučit formu ústní (§ 1 498 a § 1 542).

K intestátní dědické posloupnosti lze uvést následující ustanovení občanského zákoníku: *„Kde nedojde k posloupnosti podle dědické smlouvy nebo podle závěti, nastane zákonná dědická posloupnost k pozůstalosti nebo k její části. Není-li zákonný dědic, nebo nenabude-li dědictví, stávají se dědici odkazovníci podle poměru hodnoty svých odkazů. Kdo nabyl dědictví proto, že dědic ani náhradník povoláný dědickou smlouvou nebo závětí dědit nechtěl nebo nemohl, splní ostatní nařízení zůstavitele.“*⁵³.

Základním pilířem je zásadně příbuzenský poměr dědice buď k zůstaviteli anebo ke společným předkům se zůstavitelem. Na příbuzenský poměr nahlížíme z hlediska právního, neboť pokud by tomu bylo naopak, došlo by k vyloučení poměru založeného osvojením. Zásadním principem je rozdělení příbuzných do jednotlivých dědických tříd neboli parentel. Právní teorie v této souvislosti rozlišuje dva základní systémy, na co upozorňuje i doktor Jiří Svoboda: *„dva základní systémy, systémy třídní (parentelní - Tilsch systém parentelní zařadil mezi systémy třídní) a graduální. Parentelní systém (z latinského slova „parens“ - rodič, který znamená jak otce, tak i matku) je historicky nejstarším a nejrozšířenějším*

⁵³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl, § 1 633, odst. 1 a 2.

dědickým systémem, který se vyskytuje v bibli, koránu, ve starém germánském právu či v právu lenním (Tilsch, 1905, s. 88-89). Parentelní systém představuje dědickou posloupnost, která vychází ze stupně příbuzenství k zůstaviteli. Jak výstižně uvedl Tilsch, parentely mají podobu zvonů vždy větších a větších přes sebe navléknutých (Tilsch, 1905, s. 87). První parentelu tedy tvoří zůstavitel a jeho potomci (descendenti), do druhé parentely náleží zůstaviteli rodiče (ascendenti prvního stupně) a jejich potomci (s výjimkou zůstavitele a jeho potomků), třetí parentelu pak tvoří zůstaviteli dědové a báby (ascendenti druhého stupně) a jejich potomci (s výjimkou osob, které jsou zařazeny do první nebo druhé parentely) atd. “⁵⁴.

Tilsch rozlišuje dva subtypy parentelního systému, a to systém parentelní - graduální (tj. v jednotlivých parentelách se bere zřetel pouze ke stupni příbuzenství) a parentelní s reprezentací (tj. nastupují dosud žijící potomci, což se nazývá reprezentací). V dosavadní právní úpravě podle občanského zákoníku 1964, kde byl zakotven graduální systém v ustanovení § 475a „*i jen jediný člen starší generace v příbuzenstvu vylučoval z dědění mladší generaci a přednost měl v tomto případě vždy nejblíže příbuzný, tedy ten, kterého od zůstavitele dělil menší počet zrození (Švestka, Spáčil, Škárová, Hulmák, 2009, s. 1 377).*“⁵⁵. Dnes se uplatňuje systém parentelní - graduální, kromě třídy první, třetí a šesté, kde se uplatňuje systém parentelní s reprezentací.

Český civilní kodex uvádí celkem šest dědických tříd, došlo tedy ke zvýšení z dřívějších čtyř. Prostým důvodem je snaha zákonodárce omezit případy tzv. odúmrti (*caducum*)⁵⁶, protože jinak by stát nabyl celou

⁵⁴ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 375.

⁵⁵ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 375.

⁵⁶ SVOBODA, J., KLIČKA, O., op. cit., str. 149.

pozůstalost z důvodu absence jiných dědiců. Na našem území má odúmrt' kořeny ve středověku jako odúmrtí právo panovníka. Ani zvýšení počtu dědických tříd však nemůže zcela vyloučit takovou situaci. Pak nastane právní fikce, že se na stát hledí, jako by byl zákonným dědicem (předtím státu dědictví pouze připadlo, nebyl považován za přímého dědice). Stát jako zákonný dědic má stejné postavení jako dědic, kterému svědčí výhrada soupisu, z čehož plyne, že ji nemusí vůbec uplatňovat, jeho odpovědnost je už ze zákona (*ex lege*) omezena pouze do výše ceny nabytého dědictví. Naopak, právní řády států common law, ale i Francie či Rakouska považují nárok státu na odúmrt' za nárok vyplývající ze státní svrchovanosti, tj. jako právo okupovat věci na svém území, které nikomu nepatří (jsou bez pána), přičemž jde vlastně o zvláštní způsob vzniku vlastnického práva státu⁵⁷.

Pokud se vrátíme k dědickým třídám, v praxi se lze nejčastěji setkat především s první třídou⁵⁸. Podle ustanovení občanského zákoníku: „*V první třídě dědiců dědí zůstavitelovy děti a jeho manžel, každý z nich stejným dílem. Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti; totéž platí o vzdálenějších potomcích téhož předka.*“⁵⁹. V této třídě dědiců může dědit rovněž registrovaný partner zůstavitele, jeho postavení je tak shodné s postavením pozůstalého manžela. Toto se dotýká rovněž druhé třídy dědiců⁶⁰. Uvedené vyplývá z následujícího ustanovení občanského zákoníku: „*Ustanovení částí první, třetí a čtvrté o manželství a*

⁵⁷ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 379.

⁵⁸ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 335.

⁵⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 4, § 1 635, odst. 1 a 2.

⁶⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 335.

*o právech a povinnostech manželů platí obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů.*⁶¹

Pozůstalý manžel nabývá vlastnického práva k movitým věcem tvořícím základní vybavení rodinné domácnosti i přesto, že není dědicem. Takové právo pozůstalý manžel nemá v případech, kdy bez závažných důvodů nesdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost. Jedná se o tzv. zákonný odkaz. V případě existence společného jmění manželů mezi zůstavitelem a pozůstalým manželem je jeho vypořádání předmětem řízení o pozůstalosti. Pozůstalému manželi tak může připadnout další majetek. Naproti tomu však pozůstalý manžel nepožívá ochrany nepominutelného dědice.

V souvislosti s druhou třídou dědiců lze uvést, že: *„Nedědí-li zůstavitelovi potomci, dědí ve druhé třídě manžel, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Dědici druhé třídy dědí stejným dílem, manžel však vždy nejméně polovinu pozůstalosti.*⁶² Problémem může být interpretace pojmu domácnost, společná domácnost a rodinná domácnost, neboť zákon pojmů užívá, aniž by je jakkoli blíže definoval. Domácnost tvoří osoby fyzické, které spolu trvale žijí (tj. skutečné a trvalé soužití) a společně uhrazují náklady na své potřeby. K tomu, aby osobě žijící ve společné domácnosti vzniklo dědické právo, se vyžaduje, aby vedle faktického bydlení se zůstavitelem ještě nějakým dalším způsobem přispívala na chod společné domácnosti, jelikož samotný fakt společného bydlení nelze považovat za dostačující. Naopak osoby,

⁶¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část pátá, Hlava I, § 3 020.

⁶² Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 4, § 1 636, odst. 1 a 2.

kteře jsou odkázány výživou na zůstavitele, nemohou přispívat vlastními prostředky, ať už pro svůj věk anebo i z nějakého dalšího důvodu. Vezmeme-li v potaz to, že se nemusí vždy jednat o vyživovací povinnost zůstavitele vůči těmto osobám, pak se může jednat i o faktický stav, kdy se tyto osoby nedokážou o sebe postarat.

Ve vztahu k třetí dědické třídě se uvádí, že: „*Nedědí-li manžel ani žádný z rodičů, dědí ve třetí třídě stejným dílem zůstavitelovi sourozenci a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Nedědí-li některý ze sourozenců zůstavitele, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti.*“⁶³. Nerozlišuje se mezi polorodými sourozenci, jež mají se zůstavitelem společného pouze jednoho z rodičů, a plnorodými sourozenci, jež mají se zůstavitelem společné oba rodiče. Se sourozenci zůstavitele dědí zároveň ten, kdo byl osvojen rodiči zůstavitele, a to z důvodu, že dítě společně osvojené manžely či manželem svého rodiče má postavení společného dítěte manželů. To znamená, že má postavení sourozence ostatních dětí osvojitelů. V případě, že nedědí, dědí jeho děti. Pokud nedědí kterýkoli ze zůstavitelových sourozenců, jeho dědický podíl připadá stejným dílem jeho dětem (tj. synovcům a neteřím zůstavitele)⁶⁴.

Dále platí, že: „*Nedědí-li žádný dědic ve třetí třídě, dědí ve čtvrté třídě stejným dílem prarodiče zůstavitele.*“⁶⁵. Všichni zůstavitelé mají po linii svých rodičů dva dědečky a dvě babičky. V rámci třetí dědické třídy dědí takoví dědici stejným dílem. V případě, že žije jeden z nich, dědí jako

⁶³ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 4, § 1 637, odst. 1 a 2.

⁶⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 339 - 340.

⁶⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 4, § 1 638.

jediný dědic vše⁶⁶. Páté dědické třídy se týkají tato ustanovení: „*Nedědí-li žádný z dědiců čtvrté třídy, dědí v páté třídě jen prarodiče rodičů zůstavitele. Prarodičům zůstavitelova otce připadá polovina dědictví, prarodičům zůstavitelovy matky druhá polovina. Obě dvojice prarodičů se dělí rovným dílem o polovinu, která na ně připadá. Nedědí-li jednotlivý člen dvojice, připadne uvolněná osmina druhému členu. Nedědí-li dvojice, připadne tato čtvrtina druhé dvojici téže strany. Nedědí-li ani jedna dvojice téže strany, připadá dědictví dvojicím druhé strany ve stejném poměru, v jakém se dělí o polovinu dědictví, která jim připadá přímo.*“⁶⁷.

Pro šestou dědickou třídu platí následující: „*Nedědí-li žádný z dědiců páté třídy, dědí v šesté třídě děti dětí sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele, každý stejným dílem. Nedědí-li některé z dětí prarodičů zůstavitele, dědí jeho děti.*“⁶⁸. Z toho plyne, že děti dětí sourozenců zůstavitele a děti prarodičů zůstavitele dědí stejným dílem. V případě, že nedědí kterýkoli ze zůstavitelových prarodičů, dědí jeho děti. Pokud nedědí některé z dětí zůstavitelových prarodičů, dědí jeho děti. V této souvislosti je patrná absence ustanovení, že děti dětí prarodičů dědí podíl dítěte prarodičů stejným dílem⁶⁹. Konkrétní příklady dědických podílů v šesté dědické třídě jsou uvedeny na obrázku 14 a 15 dále.

⁶⁶ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 341.

⁶⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 4, § 1 639, odst. 1 a 2.

⁶⁸ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 4, § 1 640, odst. 1 a 2.

⁶⁹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 345.

2 DĚDICKÁ SMLOUVA – NOVÝ INSTITUT DĚDICKÉHO PRÁVA V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU

2.1 Původ, význam a účinky *pactum successorium* v ABGB

Pro dědickou smlouvu byl na našem území klíčovým obdobím rok 1811 a již zmíněný ABGB, což je pak zdůrazněno v různých právních úvahách věnujících se obnovování českého civilního práva o dávné instituty, které jsou již dnes považovány za tradiční a ověřené mnohými evropskými právními řády. Jak bylo jistě v úvodu předkládané práce zmíněno, v římském právu byla dědická smlouva vyloučena a to pro rozpor s dobrými mravy, jelikož spekulovala se smrtí. Kořeny jejího vzniku je tedy možné najít v německém právu v období středověku⁷⁰. Mezi obdobné smlouvy v tomto období patřila i tzv. dědická sbratření, která byla uzavírána zvláště mezi liniemi vysoké aristokracie a zaručovala ponechání majetku v rámci rodiny. V jiném případě mohla být dědická smlouva i prostředkem sloužícím ke zřeknutí se dědického práva⁷¹.

Pozornost a zároveň uvážení zasluhuje na tomto místě souvislost s rodinným právem. Jak již v předkládané práci bylo a opakovaně bude potřebné poznamenat, dědická smlouva v minulosti patřila pouze do okruhu rodiny. Je tedy skutečně vhodné, aby v našem právním prostředí disponovali možností uzavřít smlouvu se zůstavitelem jakékoli osoby? Za další zajímavou a klíčovou otázku, na kterou však odpověď může

⁷⁰ ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: Stručný nástin*. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 77.

⁷¹ BÍLÝ, Jiří. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, str. 443.

poskytnout jen ustálená právní praxe, považují problematiku případného zneužití tohoto institutu v návaznosti na nemožnost jednostranného zrušení, jelikož se jedná o smlouvu, již smluvní strany zakládají vzájemná práva a povinnosti.

ABGB upravoval *pactum successorium* v téměř padesáti ustanoveních, počínaje ustanovením § 1 249. Určujícím byl zejména požadavek uzavření takového kontraktu pouze mezi manželi a to ve všech náležitostech tj. i ve stanovení povinnosti povolat za dědice výlučně druhého manžela. Učiněno tak mohlo být jednostranně anebo vzájemně. Zákon však umožňoval uvedený postup i snoubencům, přičemž podmínil perfekci smlouvy platným uzavřením manželství. Jinak lze označit tuto smlouvu za svatební⁷². Pro formu byl požadovaný notářský spis. Uvedená úprava se nicméně nevztahovala na území současné Slovenské republiky, platil zde zcela rozdílný právní systém. Dědickou smlouvu tady mohl uzavřít kdokoli, přičemž jedinou podmínkou byla zletilost a svéprávnost takové osoby.

Obsah smlouvy nesměl být *contra legem* či *contra bonos mores*, dále se muselo jednat o souhlasný a bezvadný projev vůle obou stran (konsens). Pokud se ale přece vyskytla vada vůle, tj. donucení nebo podvod, bylo takové ujednání neplatné i v případě, že by na takové vadě neměl smluvní dědic žádnou účast. Jiným případem bylo nedodržení všech podmínek platnosti smlouvy. K uvedené situaci se vztahovala konverze smlouvy na testament, přičemž nezbytně museli být splněny alespoň podmínky platnosti testamentu.

⁷² Svatební smlouvy upravovaly v minulosti majetkové poměry mezi manželi.

Jiným, neméně zanedbatelným požadavkem byl zákaz (tj. dotčené ustanovení bylo tzv. *ius cogens*) vztáhnutí smlouvy na celou pozůstalost. Vyžadovala se čtvrtina pozůstalosti, na níž nesměl váznout ani dluh či povinný díl tj. musela zůstat volná pro jiné pořízení *mortis causa*. Již tehdy se zmíněné ustanovení považovalo za pochybné či sporné⁷³. Nicméně zůstavitel měl dispoziční právo *inter vivos* ke svému jmění. Význam tedy spočíval v dovolení nakládat již za svého života s tímto jměním, a to libovolně zcizovat, zatěžovat, darovat či spotřebovat.

Dále pak byly podrobně rozpracovány důvody pro zrušení dědické smlouvy. Jednostranné zrušení bylo nepřípustné, neboť se jednalo o smluvený delační důvod. Pakliže by zůstavitel pořídil novým testamentem, ten by jistě neměl žádné právní účinky na smluvní ujednání. Nejčastějším východiskem tedy bylo zrušení vzájemnou dohodou stran (*mutuo dissensu*). Ovšem jiným důvodem pro zrušení nebyl rozvod manželství. Na zrušení dědické smlouvy měl však vliv: rozsudek o rozvod manželství v případě vynuceného rozvodu od stolu a lože; rozsudek o rozvod manželství pro nepřekonatelný odpor proti manželu, který byl povolán za smluvního dědice; rozsudek o rozvod manželství v případě, že rozvod byl vinou manžela, jenž by měl z dědické smlouvy užitek. Dědickou smlouvu mohli uzavřít rovněž manželé, kteří byli dobrovolně rozvedení⁷⁴. Značné ochrany se dostalo dědici nepominutelnému, neboť narodil-li se zůstaviteli až po uzavření dědické smlouvy a zároveň zůstavitele přežil, pak se omezilo dědické právo dědice smluvního.

⁷³ KRČMÁŘ, J., op. cit., str. 52.

⁷⁴ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl třetí §§ 531 až 858*. Praha: Linhart, 1936, str. 166.

ABGB se později stal předlohou pro vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937, podle něhož mohli dědickou smlouvu uzavírat nadále pouze manželé. Pozdější občanské zákoníky tuto úpravu zcela opomenuli, neboť dědická smlouva „*podvazuje pro budoucnost zůstavitelovu pořizovací svobodu*“⁷⁵.

2.2 Vymezení dědické smlouvy

Dědická smlouva představuje zvláštní a smíšený institut dědického práva, který není pro právní řády evropských zemí zcela neznámý. Řadíme ji k nejsilnějšímu dědickému titulu co do právní síly a definujeme ji jako dvoustranné nebo vícestranné právní jednání, kterým jedna smluvní strana (tj. zůstavitel) povolává bez úplaty či za úplatu druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice své pozůstalosti či její části, přičemž druhá smluvní strana takový závazek přijímá. Jedná se tak nejen o pořízení pro případ smrti, ale i o smlouvu - v čemž spočívá význam označení za smíšený právní institut. Z tohoto důvodu „*musí být šetřeno předpisů daných pro smlouvy*“⁷⁶.

Bez jakýchkoli pochybností si můžeme představit pluralitu na straně smluvních dědiců. Naopak, zamyslet se můžeme nad případnou pluralitou na straně zůstavitelů. Taková smlouva by jistě mohla vzniknout, nicméně se domnívám, že by v praxi zřejmě nebyla doporučena žádným notářem. Právě na základě ustanovení § 35b notářského řádu⁷⁷ je dědická smlouva zapisovaná do Evidence právních jednání pro případ smrti, která je vedena

⁷⁵ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1956, str. 329.

⁷⁶ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., a kol., op. cit., str. 557.

⁷⁷ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 281.

Notářskou komorou České republiky. Zápis je prováděn *ex offio* notářem a je tedy zcela nezávislý od vůle zůstavitele nebo druhé smluvní strany. Obligatorní forma veřejné listiny (tj. notářský zápis) jistě zakládá povinnost notáře takovou smlouvu zaevidovat. Pro nedostatek zákonem stanovené formy je dědická smlouva absolutně neplatná. Smluvní strany sice mají možnost konvalidace, avšak pouze s účinky *ex nunc*. Otázka pro zákonodárce by pak směřovala k přílišné tvrdosti dotčené úpravy. Jiným řešením souvisejícím se zde uvedenou problematikou tvrdosti zákona je konverze takto neplatné dědické smlouvy. Zákon preferuje zásadu platnosti právního jednání před jeho neplatností. Tímto způsobem tak zle dosáhnout konverzi v testament a to pouze za předpokladu, že jsou splněny alespoň podmínky pro platnost testamentu. Nemůžeme ovšem vyloučit případnou konverzi smlouvy v kodicil, pokud by samozřejmě došlo ke splnění požadovaných podmínek a dědickou smlouvou by byl zřízen legát.

Pro další posouzení je potřebné rozlišit mezi vadou související s listinou soukromou nebo veřejnou. Spočívá-li tato vada jen v pořízení ve formě soukromé listiny, konverze je určitě přípustná. Spočívá-li však vada přímo ve veřejné listině, konverze možná není, neboť takto vadná veřejná listina nemůže vyhovět požadavkům testamentu⁷⁸.

2.3 Varianty dědické smlouvy

Pro účely předkládané práce by bylo, jak se domnívám, vhodné a nepochybně zajímavé nahlížet na institut dědické smlouvy také ve spojitosti s různými specifickými variantami. Teoreticky lze rozlišit několik

⁷⁸ Ibid., op. cit., str. 302.

typů dědické smlouvy - pozitivní a negativní, úplatnou a bezúplatnou, dědickou smlouvu určující dědice a určující odkazovníka (legatáře), dvoustrannou a vícestrannou a nakonec dědickou smlouvu mezi manželi (případně snoubenci). Z uvedených hledisek je tedy umožněna stranám smluvní volnost.

Ze základní definice dědické smlouvy podle občanského zákoníku plyne její pozitivní charakter, což je ustanovení dědice nebo odkazovníka (legatáře). V případě testamentu ovšem rozlišujeme i tzv. negativní testament. Jeho obsahem je tak vyloučení dědice, který by byl jinak způsobilý dědit. Označení negativního testamentu jako nového institutu je vhodné, jelikož dosavadní právní věda jej nepřipouštěla. Navzdory tomu lze takový institut v naší právní úpravě jen přivítat a vyslovit se za jeho potřebnost. Zůstavitel totiž nemůže vydědit jinou osobu než dědice nepominutelného. Institut negativního testamentu lze tedy jistě vnímat jako posílení autonomie vůle zůstavitele, jelikož tak může projevit svou vůli, aby nedědil i jiný než nepominutelný dědic.

S určitou rozvahou by se však mělo přistupovat k tvrzení, že k dědické smlouvě patří také právní jednání, jehož následkem je vyloučení čekatelského práva na dědictví. Vhodným příkladem pro inspiraci může být smlouva o zřeknutí se dědického práva upravena švýcarským právním řádem. Jedná se o tzv. Erbverzichtvertrag. Ta je tamější právní teorií zcela běžně přijímána jako dědická smlouva negativní⁷⁷⁹. Z právně - teoretického hlediska však renunciační dohodu a dědickou smlouvu nelze směřovat. Zařazení renunciační dohody k dědickým smlouvám nemá totiž v českém

⁷⁹ HRUBESCH-MILLAUER, Stephanie. *Der Erbvertrag: Bindung und Sicherung des (letzten) Willens des Erblassers*. Zürich, St. Gallen: DIKE Verlag AG, 2008, str. 91 - 92. K tomu srov. TUOR, Peter, SCHNYDER, Bernhard et al. *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*. Zürich: Schulthess, 2002, str. 476.

právním řádu historickou tradici. Určitým zákonným vodítkem je stejně tak ustanovení § 1 586 občanského zákoníku, které - jak se domnívám zcela jasně řeší vztah renunciační dohody a dědické smlouvy. Obě smluvní ujednání mohou být také obsahem jedné veřejné listiny, jelikož ta je vyžadována co do formy u obou smluv. Nezbytnou pozornost však zasluhuje význam a interpretace již zmíněného ustanovení.

Pokud s náležitou pečlivostí, nezbytnou pro adekvátní právní posouzení analyzujeme, co lze označit jako předmět úpravy, dovodíme jistě stav, kdy zůstavitel povolá dědice smluvního za situace, že se všichni ostatní dědici svého dědického práva zřekli. Následně však smluvní dědic z nějakého důvodu nedědí (například se nedožil smrti zůstavitele). Řešení zákonodárce pak spočívá v konstrukci pozbytí účinků renunciační dohody *ex lege*. Nezanedbatelný význam také připisuji ustanovení § 1 484 občanského zákoníku o samotném zřeknutí se práva dědického. Přínos dotčeného institutu spatřuji spíše v odstranění případných sporů o započtení na dědický podíl a tím dochází i ke zvyšování právní jistoty. Jiným rozdílem mezi dědickou smlouvou a renunciační dohodou je podmínka osobního uzavření smlouvy. Pakliže by zůstavitel a presumptivní dědic chtěli uzavřít renunciační dohodu, zákon jim nestanoví povinnost osobního uzavření smlouvy (jak je tomu u dědické smlouvy) a tím tedy není vyloučeno i smluvní zastoupení na základě plné moci.

Dále se v této souvislosti lze opřít o F. Roučka, J. Sedláčka a kolektiv, kteří uvádějí, že zřeknutí se dědického práva podle ABGB není možné řadit k dědickým smlouvám. Podle zmiňované dřívější právní úpravy byla dědická smlouva přípustná pouze a výhradně mezi manželi (případně snoubenci), přesto zřeknout se dědického práva mohly rovněž i

jiné osoby, než snoubenci nebo manželé⁸⁰. Zřeknutí se dědického práva jako negativní dědickou smlouvu odmítl také E. Svoboda: „*Ačkoli tu jde o zřeknutí se dědictví, nelze smlouvu pokládati za závěť nebo dědickou smlouvu (nikdo se tu neustanovuje za dědice ani snad není jisto, kdo tedy bude dědicem)*.“⁸¹. Z toho v zásadě plyne, že účelem dědické smlouvy je ustanovení dědice nebo odkazovníka, v žádném případě ne jejich samotné vyloučení.

Pakliže je povolání dědice či odkazovníka konáno bez dalšího, jde o tzv. bezúplatnou dědickou smlouvu. Nicméně zůstavitel může podmínit povolání dědice nebo odkazovníka povinností poskytnout mu jisté protiplnění. V tomto smyslu se tedy jedná o úplatnou dědickou smlouvu. Může jít o poskytnutí jednorázového, peněžitého plnění, avšak z historických tradic vyplývá především úsilí zůstavitele k zajištění si důstojného stáří tím, že smluvní dědic bude o něj osobně pečovat. Jistě je možné uvedené ujednání s ohledem na úplatnost a bezúplatnost zařadit k tzv. synallagmatickým i asynallagmatickým smlouvám. Ve švýcarském právním řádu má smluvní dědic z dědické smlouvy úplatného charakteru možnost pozastavení svého plnění zůstaviteli v případě, že zůstavitel není schopen nebo ochoten smluvnímu dědici dokázat, že jeho čekatelské právo na nabytí očekávaného dědictví o jisté hodnotě není ohroženo⁸². Objektivní nerovnost plnění v případě úplatných dědických smluv nevylučuje jejich synallagmatický charakter, neboť podstatou synallagmy je výměna plnění mezi smluvními stranami, které mohou hodnotu plnění

⁸⁰ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., a kol., op. cit., str. 554.

⁸¹ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1926, str. 18.

⁸² GERHARDT, Walther, DIEDERICHSEN, Uwe et al. *Festschrift für Wolfram Henckel zum 70. Geburtstag am 21. April 1995*. Berlin: De Gruyter, 1995, str. 483.

subjektivně poměřovat. Navíc se hodnota plnění odvíjí od data nápadu dědictví, jež je při uzavírání dědické smlouvy neurčité. Překážku nezakládá ani skutečnost, že v dědické smlouvě dochází k poměřování plnění *inter vivos* a plnění *mortis causa*. Na synallagmatický charakter dědických smluv je však nezbytné nahlížet ve všech konkrétních případech, a to v závislosti na vůli smluvních stran⁸³.

Rozdíl mezi stanovením dědice a legatáře je založený na abstraktnosti nebo konkrétnosti (určitosti) práva, jež je mu pořízením pro případ smrti ustanovováno: „*Odkazem se odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva.*“⁸⁴. Ve švýcarském právním řádu jsou dědické smlouvy, kterými je ustanoven legatář, označovány termínem „*Vermächtnisverträge*“⁸⁵. Přestože legatář nabývá dědickou smlouvou tzv. aleatorní čekatelské právo na vydání jisté věci (případně věci jistého druhu) nebo zřízení jistého práva, neznačí to, že se po smrti zůstavitele také skutečně stane vlastníkem věci hmotné či nehmotné. Pro legatáře tedy platí srovnatelná pravidla jako pro dědice. Zůstavitel není v souvislosti s dispozicí se svým majetkem za svého života téměř vůbec omezován a ve skutečnosti tak může dojít i k tomu, že zůstavitel v průběhu svého života nenávratně pozbude také určité věci, které legatáři přislíbil. Nutno rovněž podotknout, že existuje tedy i nebezpečí, že zůstavitel bude až do své smrti jakost (případně množství genericky jisté věci) zhoršovat. Legatář by tak před uzavíráním úplatné dědické smlouvy měl mít na paměti, že zvláště

⁸³ GRUNDLER, Jvo. *Willensmängel des Gegenkontrahenten beim entgeltlichen Erbvertrag*. Bern, Stuttgart, Wien: Verlag Paul Haupt, 1998, str. 57 – 70, str. 403 – 404.

⁸⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 477, odst. 1.

⁸⁵ HRUBESCH-MILLAUER, Stephanie. *Der Erbvertrag: Bindung und Sicherung des (letzten) Willens des Erblassers*. Zürich, St. Gallen: DIKE Verlag AG, 2008, str. 37 - 38.

spotřební zboží (například automobil) či starožitnosti mu mohou být ze zůstavitelovy pozůstalosti vydány v daleko horším stavu, než se nacházely v době uzavírání dědické smlouvy.

Zdaleka nejsložitější by mohla být pro zůstavitele smlouva ku prospěchu třetích osob (tj. osob, jež nejsou smluvní stranou dědické smlouvy, nýbrž beneficentem). Lze se domnívat, že tato složitost by byla způsobena jednak interpretací a jednak aplikací dotčených ustanovení. Zůstavitel totiž není sjednáním dědické smlouvy zavázán bezprostředně třetí osobě, avšak právě druhé smluvní straně. Není-li však stanoveno jinak, platí obecná úprava závazků. Z výše uvedeného můžeme předpokládat aplikaci ustanovení § 1 767 a následujících občanského zákoníku, které pojednávají obecně o smlouvě ve prospěch třetí osoby. Zodpovězení těchto aplikačních otázek však není až tak jednoduché, jak se může na první pohled jevit. Nejpodstatnější záležitostí je uchopení dědické smlouvy jako porřízení *mortis causa*. Nelze na ni pohlížet jen jako na jednání zakládající závazkový vztah. Mohla by tedy teoreticky nastat situace, za které by třetí osoba odmítla právo nabyté ze smlouvy a - pokud by to zároveň neodporovalo obsahu a účelu smlouvy, druhá smluvní strana by požadovala takové plnění pro sebe?

Z výše uvedeného by bylo možné dovodit kladnou odpověď. Domnívám se, že za těchto podmínek můžeme předpokládat, že zůstavitel bude mít postavení dlužníka a druhá smluvní strana postavení věřitele. Z toho zároveň usuzuji, že tady musí platit práva a povinnosti stejně jako u každé smlouvy ve prospěch třetího. Ten, jelikož není stranou smlouvy, může určené plnění jistě odmítnout. Podobně se k této problematice staví i notář jmenovaný pro obvod Okresního soudu Praha - západ, doktor Petr Bílek, který odborně uvádí, že „*Druhou smluvní stranou (věřitelem) je*

osoba, v jejíž prospěch dědické právo není zřizováno, ale ostatní práva vyplývající z postavení smluvního dědice jí náleží (např. souhlas dle § 1 590 aj.). Stejně tak jí náleží práva věřitele dle úpravy smlouvy ve prospěch třetího. Z § 1 768 vyplývá, že může mít i postavení náhradníka „reálného dědice“, pokud tento dědictví odmítne. Toto základní schéma lze smluvně různě doplnit a zkombinovat, např. dědění smluvním dědicem a třetí osobou apod. Další možnou variantou dědické smlouvy ve prospěch třetího je i zřízení náhradnictví smluvnímu dědici, kdy třetí osobě vznikne dědické právo, pokud by smluvní dědic nedědil.“⁸⁶.

Dědická smlouva uzavřená mezi manželi (případně snoubenci) připouští možnost, aby měly její strany dvojí postavení (jak strany zavázané, tak strany oprávněné). Jak však lze vzájemné povolání za dědice posuzovat ve spojitosti s životními partnery, resp. registrovanými partnery? Můžeme se pouze domnívat, že úmyslem zákonodárce bylo, aby dvojí postavení smluvních stran bylo přípustné pro jakékoli subjekty. Avšak zásadním rozdílem bude předmět vzájemných práv. Práva a povinnosti se totiž budou týkat rozdílného majetku, neboť každá strana je tady samostatným vlastníkem. V takovém případě se bude muset jednat o dvě právní jednání. Oblast manželského majetkového práva je s úpravou manželské dědické smlouvy nesmírně provázaná. Problematickou je avšak skutečnost, že zákonodárce zde uvedené nezohlednil. Specifikem manželské dědické smlouvy je tedy majetek v SJM, který lze označit jako předmět vzájemných dědických práv manželů, neboť v jiných ohledech je jen obtížné najít nějakou další odlišnost od vzájemné smlouvy mezi jinými subjekty⁸⁷.

⁸⁶ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 284.

⁸⁷ Ibid., str. 307.

2.4 Dědická smlouva v kontextu platné civilně - právní úpravy

2.4.1 Dědická smlouva jako dvoustranné nebo vícestranné právní jednání

Dědická smlouva je dvoustranným právním jednáním, kterým se rozumí vyjádření vůle fyzické či právnické osoby, jež vede ke vzniku, změně či zániku subjektivních práv a právních povinností¹⁰⁸⁸. Pro dědickou smlouvu jako takovou platí rovněž obecná ustanovení o náležitostech právního jednání vyžadujících splnění náležitosti subjektu, vůle a jejího projevu (včetně vzájemného vztahu) a v neposlední řadě náležitosti objektu⁸⁹. Občanský zákoník dostatečně určuje podstatné náležitosti dědické smlouvy a odlišuje ji tak od ostatních smluvních typů, smíšených či nepojmenovaných smluv. Proto nelze hovořit o dědické smlouvě jako o inominátním kontraktu⁹⁰. V souvislosti se všemi náležitostmi dědické smlouvy proto nelze opomenout obecná ustanovení Části první, Hlavy V, Dílu 1, § 545 až § 599 občanského zákoníku týkající se právních jednání - zvláště pak obecná ustanovení Části první, Hlavy V, Dílu 1, Oddílu 6.

2.4.1.1 Subjekty dědické smlouvy

Subjektem dědické smlouvy je zůstavitel a druhá smluvní strana (tj. osoba povolána za dědice - budoucí dědic či legatář), popř. třetí osoba. Za specifické subjekty dědické smlouvy jsou pak považováni manželé.

⁸⁸ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2007, str. 162.

⁸⁹ FIALA, Josef, KINDL, Milan. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2007, str. 127.

⁹⁰ SVOBODA, E., op. cit., str. 58.

„Dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá“⁹¹. Prvním subjektem dědické smlouvy je tedy zůstavitel. Ten ustanovuje za dědice či legatáře druhý subjekt dědické smlouvy (tj. smluvního dědice) či třetí osobu. Druhý subjekt toto ujednání přijímá, ten však nemusí být v pozici smluvního dědice ve všech případech.

Dědici dále mohou být fyzickými či právnickými osobami⁹². Zůstavitelem je vždy fyzická osoba: *„Dědické právo vzniká smrtí zůstavitele.“⁹³. Vlastnictví právnických osob v souvislosti s děděním není předmětem právních předpisů z oblasti práva dědického. Naopak, dědicem či legatářem však podle ustanovení občanského zákoníku může být i právnická osoba: „Za dědice nebo odkazovníka lze povolát i právnickou osobu, která má teprve vzniknout. Tato právnická osoba je způsobilým dědicem nebo odkazovníkem, pokud vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele.“⁹⁴. Dědicem může být také nadace založená dědickou smlouvou. Výše uvedená situace však nabízí zcela nový a klíčový problém pro právní zhodnocení. Dědická smlouva může být platně uzavřena pouze osobním jednáním. Pakliže je druhou smluvní stranou právnická osoba, jak můžeme docílit osobního právního jednání? Zásadně není možné uzavřít dědickou smlouvu v zastoupení zákonném (zákonným zástupcem či opatrovníkem) a ani v zastoupení smluvním (obecným zmocněncem nebo advokátem). Právnická osoba je ovšem zastoupena jejím statutárním orgánem, což je zvláštní forma zastoupení, neboť bylo upuštěno od*

⁹¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 582, odst. 1.

⁹² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 209.

⁹³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 479.

⁹⁴ Ibid., § 1 478.

dosavadní právní úpravy, tedy od jednání statutárního orgánu jako osobního jednání právnické osoby. Nicméně, samotné opuštění této úpravy je předmětem pokračujících právních úvah či různých analýz. Domnívám se však, že se najde víc než dost argumentů pro i proti uvedenému pojetí.

Pakliže v samotném zákoně nelze najít oporu pro právnickou osobu jako smluvní stranu dědické smlouvy, zůstává tedy jediným řešením očekávat vývoj rozhodovací praxe soudů. Navzdory tomu se však domnívám, že v případě výslovného nevyločení právnické osoby jako smluvní strany dědické smlouvy lze dovodit opak a to přípustnost být již zmíněnou smluvní stranou.

2.4.1.2 Způsobilost subjektů dědické smlouvy

Jelikož má dědická smlouva smíšený charakter, její platné uzavření vyžaduje pořizovací způsobilost subjektů dědické smlouvy a jejich způsobilost ke smluvnímu závázání se⁹⁵. Zákonné požadavky na způsobilost subjektů jsou nezbytné, neboť dědická smlouva má zásadní právní důsledky pro tyto smluvní strany⁹⁶. Občanský zákoník proto takové požadavky striktně upravuje. Zůstavitel musí být vždy fyzickou osobou, přičemž je z hlediska pořizovací způsobilosti zůstavitele nezbytné, aby byla tato osoba zletilá a plně svéprávná⁹⁷. Plně svéprávným se obecně stává člověk zletilostí vznikající dovršením osmnácti let věku⁹⁸. Před osmnáctým

⁹⁵ KRČMÁŘ, J., op. cit., str. 53.

⁹⁶ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 209.

⁹⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 584, odst. 1.

⁹⁸ Ibid., Část první, Hlava II, Díl 2, Oddíl 1, § 30, odst. 1.

rokem věku lze plné svéprávnosti obvykle dosáhnout přiznáním svéprávnosti či uzavřením manželství⁹⁹.

V případě dědické smlouvy však musí být podmínka zletilosti a plné svéprávnosti splněna kumulativně. Z tohoto důvodu nemá přiznání svéprávnosti či uzavření manželství před dosažením zletilosti právní význam. Z požadavku zletilosti neexistují žádné výjimky, naopak v souvislosti s požadavkem na svéprávnost zletilého zůstavitele lze zaznamenat určité odchylky: „*Je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka.*“¹⁰⁰. Uzavřít dědickou smlouvu může tedy i zletilý zůstavitel s omezenou svéprávností. K tomuto uzavření dědické smlouvy či k jakékoliv její změně je však zapotřebí souhlasu jeho opatrovníka, přičemž potřeba předchozího souhlasu ustanovení občanského zákoníku nikterak neupravuje.

J. Krčmář uvádí: „*Nedostávající se způsobilost smlouvou se zavázati může být doplněna schválením úřadu vrchnoporučenského, resp. vrchnoopatrovníckého; jinak by platila smlouva dědická jen jako jednostranné poslední pořízení. Při kontrahentu, který se za dědice povolává, stačí, má-li způsobilost přijmouti slib učiněný k jeho prospěchu.*“¹⁰¹. V rámci dědické smlouvy je tedy systém opatrovníka podle občanského zákoníku do jisté míry zpřísněn. Obecně jedná zletilý zůstavitel s omezenou svéprávností zcela samostatně, přičemž nad rámec tohoto omezení je nutný souhlas opatrovníka. To znamená, že opatrovník určený zletilému zůstaviteli s omezenou svéprávností soudem mu uděluje

⁹⁹ Ibid., Část první, Hlava II, Díl 2, Oddíl 1, § 30, odst. 1 a 2.

¹⁰⁰ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 584, odst. 1.

¹⁰¹ KRČMÁŘ, J., op. cit., str. 52.

souhlas k právnímu jednání v rámci omezení. Určený opatrovník však nemůže jednat za zletilého zůstavitele s omezenou svéprávností nad rámec omezení. Rovněž nemůže tomuto zůstaviteli udělovat souhlas k právnímu jednání nad rámec omezení, a to z důvodu porušení ustanovení občanského zákoníku o osobním jednání v souvislosti s uzavíráním dědické smlouvy: „*Dědickou smlouvu mohou strany uzavřít a závazek z ní změnit jen osobním jednáním.*“¹⁰².

Dědická smlouva se stává neplatnou v důsledku: nedostatku formy; nesplnění podmínek uvedených v Části třetí, Hlavě III, Dílu 2, Oddílu 3, § 1 584 (zletilost zůstavitele, plná svéprávnost zůstavitele a souhlas opatrovníka zletilého zůstavitele s omezenou svéprávností) a § 1 585 občanského zákoníku: „*Dědickou smlouvou nelze porýdit o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl porýdit podle své zvlášť projevené vůle. Chce-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí. Kdo byl ve svéprávnosti omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu, může porýdit dědickou smlouvou jen o majetku, o němž je způsobilý porýdit závětí. Z tohoto majetku se počítá čtvrtina vyhrazená porýzení podle jeho zvlášť projevené vůle.*“¹⁰³.

Problematika způsobilosti smluvního dědice částečně koresponduje s výše uvedenými předpoklady dědění. Smluvní dědic tedy může být jak fyzickou, tak právnickou osobou. Jak vyplývá z ustanovení občanského

¹⁰² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 584, odst. 2.

¹⁰³ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 591.

zákoníku: „*Dědické právo vzniká smrtí zůstavitele. Kdo zemře před zůstavitelem, nebo současně s ním, nedědí.*“¹⁰⁵. To znamená, že dědicem se může stát pouze osoba, která je v době smrti zůstavitele naživu, a to bez ohledu na způsobilost k právnímu jednání. V tomto případě se jedná o tzv. absolutní způsobilost smluvního dědice¹⁰⁶. Smluvní dědic musí být rovněž způsobilý dědit, což je dáno skutečností, že dědická smlouva je dědickým titulem, jenž zakládá právo na pozůstalost. Osoba, jež zůstavitel na základě dědické smlouvy ustanovuje k dědictví jako svého dědice či legatáře, musí být (pokud není zůstavitelem v dědické smlouvě určena třetí osoba) způsobilá ke vstupu do kontraktačního procesu, kterým se rozumí „*sled právních jednání dvou a více osob vedoucí k uzavření smlouvy, a to od podání nabídky po její přijetí*“¹⁰⁷, a dále způsobilá k zavázání se smlouvou. Způsobilost smluvního dědice k zavázání se smlouvou tak nevyplývá z požadavku týkajícího se dosažení osmnácti let věku (tedy zletilosti), ani z požadavku plné svéprávnosti.

V rámci budoucího vývoje v souvislosti se způsobilostí smluvního dědice můžeme uvažovat nad následujícím - aby se způsobilým smluvním dědicem stala i osoba mladší osmnácti let věku (tj. nezletilá osoba), jejíž svéprávnost je v důsledku nedostatečného věku omezena a aby se způsobilým smluvním dědicem stala nezletilá osoba, již bude plná svéprávnost pro získání způsobilosti přiznána soudem.

¹⁰⁵ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 479.

¹⁰⁶ Dědické právo, dědění. *Univerzita online* [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.univerzita-online.cz/pravo/pravo-pro-nepravniky/dedicke-pravo-dedeni/>.

¹⁰⁷ Kontraktační proces obecně. *FULSOFT: Zákony, judikatura a literatura 2014 – 2015* [online] 2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.fulsoft.cz/33/kontraktacni-proces-obecne-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4Ev2jQ1tXK8Qtr_Ca5_2XDCI/.

Z dědického práva je vyřazen smluvní dědic nesplňující některou z podmínek, se kterou ustanovení občanského zákoníku spojuje tzv. dědickou *incapacitas* (nehodnost): „Z dědického práva je vyloučen, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženého činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul.“¹¹⁰⁸. Ve vztahu ke způsobilosti smluvního dědice se jedná o relativní způsobilost¹²¹⁰⁹.

V souvislosti s dědickou nezpůsobilostí uvádí E. Wellech následující příklady:

„Manželé Vlkovi mají syna Davida, který se k nim chová velice hrubě. Navíc jim i před sousedy vyhrožuje a několikrát jim také ublížil. Oba Davidovi rodiče byli dokonce nějaký čas v nemocnici, když je zbil. Vzhledem k tomu, jak se David k rodičům chová, bude po smrti svých rodičů z dědického práva vyloučen. Jeho chování vůči nim zapříčiní, že po rodičích nic nezdědí.

Paní Drbohlavová má dvě dcery. Danu a Kláru. Každá má po její smrti zdědit polovinu jejího majetku. Dana by ovšem ráda zdědila všechno, aby mohla zaplatit své velké dluhy. Rozhodne se tedy zfalšovat maminčinu závěť tak, aby byla jediným dědicem. Na podvod se ovšem přijde a Dana je

¹⁰⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 481.

¹⁰⁹ Dědické právo, dědění. *Univerzita online* [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.univerzita-online.cz/pravo/pravo-pro-nepravniky/dedicke-pravo-dedeni/>.

vyloučena z dědického práva. Po mamince nezdědí vůbec nic. Ani to, co by jí patřilo podle zákona, kdyby závěť nezfalšovala.

Paní Smutnou její manžel týral. Po nějaké době už toho měla dost a podala návrh na rozvod. Jako důvod rozvodu napsala domácí násilí. Než ale stihl soud o rozvodu rozhodnout, měla paní Smutná autonehodu a zemřela. Její manžel by za normálních okolností byl jejím dědicem a také dědictví po své ženě chtěl. Přesto na něj neměl podle zákona právo, protože byl z dědického práva vyloučen.

Paní Smutná z předchozího případu měla s manželem syna Hynka a její manžel má ještě dceru Pavlu z předchozího manželství. Po smrti paní Smutné je její manžel z dědictví ze zákona vyloučen. Dědit bude pouze Hynek. Pavla nemá na dědictví po nevlastní mamince nárok, protože vyloučení jejího otce platí i pro ni.

Pan Křeček se o svou dceru Agátu nikdy nezajímal, její maminku opustil ještě před Agátiným narozením, nikdy ji neviděl a odmítal na ni platit výživné. Jednoho dne se náhodou dozvěděl, že Agáta zemřela. Protože neměla žádné děti ani nebyla vdaná, měli podle zákona dědit její rodiče. Otec po Agátě ale nic nezdědí, protože ji záměrně zanedbával a je z dědického práva vyloučen. Dědit bude pouze její maminka. “¹¹⁰.

Dědická smlouva může být uzavřena, jak již bylo několikrát uvedeno výše, ve prospěch třetí osoby. Třetí osoba musí být v dědické smlouvě přesně určena a může se jednat jak o fyzickou, tak o právnickou osobu. V tomto případě je třetí osoba pouze beneficentem a z dědické smlouvy pro ni tedy neplynou žádné povinnosti. Lze tedy shrnout, že třetí osoba, jež byla povolána za dědice nebo legatáře, není subjektem dědické smlouvy.

¹¹⁰ WELLECH, E., op. cit., str.

Z tohoto důvodu se na třetí osobu zákonné požadavky způsobilosti kladené na subjekty dědické smlouvy nevztahují¹¹¹. Ze strany třetí osoby tak nebude vyžadován souhlas ke změně či zrušení dědické smlouvy a ani její kontraktační způsobilost není vyžadovaná, přičemž jí může být i dosud nenarozené dítě či právnická osoba, která má na základě dědické smlouvy teprve vzniknout¹¹².

2.4.1.3 Předmět dědické smlouvy a jeho náležitosti

Předmětem dědické smlouvy je obvykle pozůstalost či poměrný podíl z ní. Předmětem však může být i odkaz (neboli legát) k věci či právu: „*Odkazem se odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva.*“¹¹³. Ustanovení občanského zákoníku uvádí, že nařízení týkající se smluvního dědice jsou obdobných způsobem platná v případě smluvního legatáře¹¹⁴.

Předmět dědické smlouvy musí být z faktického hlediska uskutečnitelný a z právního hlediska dovolený, přičemž na formě daného předmětu nezáleží. Jinak je však předmět omezen z hlediska věcného rozsahu: „*Dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti.*“¹¹⁵. To znamená, že zůstavitel nemůže dědickou smlouvou pořídit o celém svém majetku. Důvodem takové regulace je vlastní ochrana zůstavitele před

¹¹¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 209.

¹¹² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 478.

¹¹³ Ibid., § 1 475, odst. 1.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid., Díl 2, Oddíl 3, § 1 583.

neuvážlivými a obtížně napravitelnými rozhodnutími. „*Nemožnost pořádit dědickou smlouvu o celé pozůstalosti však vzbuzuje pochybnosti (zejména s přihlédnutím k tomu, že se v případě dědické smlouvy jedná o nejsilnější dědický titul)*“¹¹⁶.

Zvolená úprava má své kořeny již v právu římském a to v institutu tzv. falciánské kvarty (*quarta Falcidia*). Ten byl poprvé uplatněn zákonem (*Lex Falcidia*) v roce 40 př. n. l. a původně se vztahoval pouze na legáty. Dědici tedy musela zůstat v každém případě alespoň čtvrtina dědictví nezatížená legáty a ty, které přesáhly určenou hranici, byly poměrně omezené. *Quarta* se vypočítala podle stavu majetku zůstavitele ke dni jeho smrti tím způsobem, že se od obvyklé ceny majetku odečetly dluhy, náklady pohřbu a jiné výdaje ve spojitosti s dědictvím. Následně tak byla určena čistá hodnota pozůstalosti. Dalším postupem bylo ocenění legátů, a pokud přesáhly tři čtvrtiny čistého dědictví, *ex lege* se považovaly za zmenšené, což byla výrazně přísnější úprava, než je tomu u legátu v českém civilním právu dnes. Pokud však již dědic takový legát vyplatil, měl možnost žaloby na vrácení přebytku nebo vydání věci. Za císaře Justiniána však došlo k omezení falciánské kvarty ve prospěch legátů¹¹⁷.

Uvedené omezení u dědické smlouvy je dnes v notářské praxi také považováno za jednu z hlavních příčin minimální poptávky veřejnosti po sepisování dědických smluv. V případě, že zůstavitel do dědické smlouvy zahrne všechnen svůj majetek a pak následně nepořídí ani testament či jinou dědickou smlouvu, nemá tato skutečnost vliv na platnost dědické smlouvy. Dříve však překročení limitu tří čtvrtin zůstavitelem jistě způsobilo

¹¹⁶ Ibid., § 1 585, odst. 1.

¹¹⁷ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 251.

neplatnost dědické smlouvy. V případě, že by zůstavitel pořídil testament či další dědickou smlouvu, mohou se osoby stanovené k pozůstalosti domáhat neplatnosti dědické smlouvy, a to v rozsahu přesahujícím předmět takové smlouvy, tj. tři čtvrtiny majetku zůstavitele ke dni jeho smrti. Čtvrtina dědictví zůstavitele tak musí zůstat volná, tj. nemůže být zahrnuta v dědické smlouvě.

O této čtvrtině pozůstalosti musí zůstavitel pořádit podle své zvlášť projevené vůle. V případě, že chce tedy zůstavitel ponechat smluvními dědici také tuto čtvrtinu, může tak učinit pořízením testamentu¹¹⁸. Zde uvedené je podrobováno značné kritice odborné veřejnosti. Lze jen těžko logicky odůvodnit, proč zákonodárce, který jinde tak pečlivě zdůrazňuje podstatu, význam i účel autonomie vůle zůstavitele ji v dotčeném ustanovení tak výrazně omezuje. Domnívám se, že by s ohledem na výše zmíněné skutečnosti měla být preferována vůle zůstavitele i v tomto případě, jelikož jen on je znalý poměrů svých i své rodiny. Jinou úvahou můžeme dojít k závěru, že zůstavitel je přece jen chráněn již ustanovením dovolujícím nakládání s jeho vlastním majetkem a to za jeho života (*inter vivos*). Pokud věnujeme ustanovení § 1 588 náležitou pozornost, jistě dovodíme, že zůstaviteli je tady zaručena až příliš silná ochrana, neboť možnost zcizení předmětného majetku neposkytuje smluvnímu dědici právní jistotu, že závazek bude skutečně splněn¹¹⁹. Lze však pouze připomenout, že smlouva dědická je smlouvou aleatorní neboli odvážnou a smluvní dědic musí počítat i případem, že mu po zůstaviteli nic nezbyde.

¹¹⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 585, odst. 1.

¹¹⁹ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 295.

Uvažovat lze i nad pojmem zmíněné jedné čtvrtiny. Jednak na ní můžeme nahlížet jako na část stanovenou z obvyklé ceny pozůstalosti nebo i jako část stanovenou z čisté hodnoty pozůstalosti¹²⁰. Z důvodové zprávy k ustanovení § 1 585 plyne, že se jedná o čtvrtinu čisté pozůstalosti. Ovšem předem nelze předvídat výši dluhů zůstavitele v době jeho úmrtí. Jiný problém může nastat při posouzení a stanovení rozhodného okamžiku, ke kterému se toto omezení vztahuje. Můžeme tedy za takový rozhodný okamžik považovat dobu úmrtí zůstavitele? Případně, jaký vliv může mít okamžik pořízení dědickou smlouvou? Zde uvedené je však možné se značnou jistotou dovodit, protože zákon mluví o pozůstalosti a tím je tedy stanoven i rozhodný okamžik, což bude v dotčeném případě doba úmrtí.

Výše uvedené omezení je však modifikováno v případech, kdy je zůstavitel omezen ve způsobilosti právně jednat. Pakliže je subjektem smlouvy na straně zůstavitele osoba s omezenou svéprávností v důsledku chorobné závislosti na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek či obdobných přípravků nebo jedů či patologického hráčství, platí pro ni určité omezení plynoucí z ustanovení § 1 528 odst. 2. Pro tyto osoby ve zmíněném ustanovení tedy platí, že mohou pořídit testamentem nejvýše o polovině pozůstalosti, avšak to se nevztahuje na případy hrozící odúmrtí, tj. v případech, kdy by byl zákonným dědicem stát. Úprava dědické smlouvy, jak již bylo výše poznamenáno, vychází z dotčeného ustanovení a pak tedy platí, že takto omezený zůstavitel může pořídit smlouvou jen o majetku, o němž je způsobilý pořídit testamentem. Jedna čtvrtina (tj. jedna osmina) však musí zůstat volná¹²¹.

¹²⁰ Ibid., str. 290.

¹²¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 211.

2.4.1.4 Formální a obsahové náležitosti dědické smlouvy a její podmínky

Dědická smlouva musí podle zákonných požadavků splňovat formální i obsahové náležitosti. Po formální stránce musí mít formu veřejné listiny¹²². Veřejnou listinou se rozumí „*listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon; to neplatí, pokud trpí takovými vadami, že se na ni hledí, jako by veřejnou listinou nebyla*“¹²³. Z uvedeného hlediska je za veřejnou listinu považován notářský zápis: „*Vyžaduje-li právní jednání formu veřejné listiny, rozumí se jí notářský zápis; nahrazen může být rozhodnutím, kterým orgán veřejné moci v mezích své pravomoci schvaluje smír nebo jiný projev vůle, jehož povaha to nevyklučuje.*“¹²⁴. Tato forma veřejné listiny v podobě notářského zápisu musí být dodržena také při změně dědické smlouvy¹²⁵. V minulosti musela dědická smlouva rovněž splňovat náležitosti alografní závěti. J. Krčmář k tomu dále uvádí, že smlouvu bylo možné uzavřít za přítomnosti dvou svědků, a to buď před notářem či bez svědků před dvěma notáři, kteří byli způsobilí být svědky.

Dědická smlouva představuje pro smluvní strany závažné právní důsledky. Z tohoto důvodu smluvním stranám nepřísluší právo na zastoupení ani na základě plné moci. Tuto podmínku není možné obejít ani v případě udělení zvláštní plné moci vztahující se k určitému právnímu úkonu - například k odmítnutí dědictví: „*Dědic má právo po smrti zůstavitele dědictví odmítnout; smluvní dědic však jen, pokud to není*

¹²² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 582, odst. 2.

¹²³ Ibid., Část první, Hlava V, Díl 1, Oddíl 4, § 567.

¹²⁴ Ibid., Část pátá, Hlava I, § 3 026, odst. 2.

¹²⁵ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 207.

*dědickou smlouvou vyloučeno. Odmítá-li dědictví nepominutelný dědic, může dědictví odmítnout s výhradou povinného dílu. Zmocněnec může za dědice prohlásit, že dědictví odmítá, nebo neodmítá, nebo že dědictví přijímá, jen je-li k tomu podle plné moci výslovně oprávněn.*¹²⁶. Výše uvedená nepřípustnost zastoupení je uplatněna také v ustanovení občanského zákoníku, kdy „*právo povolát dědice je osobním právem zůstavitele. Zůstavitel nemůže povolání dědice svěřit jinému, ani pořídit společně s jinou osobou*“¹²⁷.

Dědická smlouva má charakter smíšeného právního jednání, což má zásadní vliv na její obsahovou stránku¹²⁸. Po této stránce jako veřejná listina musí dědická smlouva splňovat požadavky, které jsou zákonem stanoveny pro testament a smlouvy. Z hlediska dědické smlouvy jako posledního pořízení plyne požadavek bezúplatného či úplatného povolání osoby ze strany zůstavitele za dědice (nebo legatáře) své pozůstalosti či její části, přičemž povolaná osoba své ustanovení přijímá. Dochází tak k naplnění ustanovení občanského zákoníku, podle něhož strany prostřednictvím smlouvy projevují vůli zřídit mezi sebou závazek a řídit se také jeho obsahem. To znamená, že proces uzavření dědické smlouvy odpovídá procesu uzavření jakékoliv jiné smlouvy. Podmínky, které jsou připojeny k dědické smlouvě, jsou posuzovány podle principů platných pro smlouvy¹²⁹.

Nezbytným požadavkem pro smlouvu je její určitost. Obsahem dědické smlouvy musí být veškeré pojmové rysy právního jednání. Taková

¹²⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 485, odst. 1 a 2.

¹²⁷ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 2, Pododdíl 1, § 1 496.

¹²⁸ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 206.

¹²⁹ Ibid., str. 206.

smlouva musí vyhovovat veškerým náležitostem, jež požaduje zákonodárce, tj. smluvní strany musí být jasně určeny a v neposlední řadě také část pozůstalosti, k níž se smluvní dědic (příp. třetí osoba) povolává. Předmět dědické smlouvy by měl být v případě smluvního dědice určen dědickým podílem a v případě smluvního legatáře výčtem dílčích hodnot. Definování vzájemných práv a povinností je z obecného hlediska legislativně ponecháno vůli smluvních stran. Ty mohou v dědické smlouvě výslovně vyloučit právo smluvního dědice k odmítnutí dědictví. Nastane-li taková situace, není třeba smluvního dědice o možnosti odmítnout dědictví poučovat.

Protože je dědická smlouva veřejnou listinou, za níž je považován v této souvislosti jen notářský zápis, obsahovou stránku dědické smlouvy lze pojmut ze zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (dále jen notářský řád), v platném znění¹³⁰. *„Notářský zápis musí obsahovat: místo, den, měsíc a rok právního jednání; jméno a příjmení notáře a jeho sídlo; jméno, příjmení, bydliště a datum narození účastníků a jejich zástupců, svědků, důvěrníků a tlumočnicků a je-li účastníkem nebo zástupcem právnická osoba, její název, sídlo a identifikační číslo; prohlášení účastníků, že jsou způsobilí samostatně právně jednat v rozsahu právního jednání, o kterém je notářský zápis; údaj o tom, že byla notáři prokázána totožnost účastníků, svědků, důvěrníků, tlumočnicků a zástupců účastníků anebo údaj o tom, že je notář zná osobně, a je-li účastníkem nebo zástupcem účastníka právnická osoba, údaj o tom, že byla notáři prokázána její existence a totožnost toho, kdo ji zastupuje; obsah právního jednání; údaj o tom, že byl notářský zápis po přečtení účastníky schválen; podpisy účastníků nebo jejich zástupců, svědků, důvěrníků a tlumočnicků;*

¹³⁰ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), v platném znění.

otisk úředního razítka notáře a jeho podpis; další náležitosti, stanoví-li tak tento zákon“¹³¹.

Ve spojitosti s nutností dědické smlouvy v podobě notářského zápisu lze uvést následující příklad: „*Pan Vrána sepsal se svým sousedem panem Liškou dědickou smlouvu. Po nějaké době se ale rozhodl, že by svůj majetek raději odkázal své sestře Alžbětě. Chtěla tedy dědickou smlouvu zrušit a sepsat závěť. Pan Liška s jeho rozhodnutím souhlasil a zašel s panem Vránou k notáři nechat tento souhlas zapsat. Po smrti pana Vrány dědila jeho sestra Alžběta. Kdyby ale pak Liška se zrušením dědické smlouvy nesouhlasil, nebo její zrušení panu Vránovi například odkývl v hospodě, ale nenechal by o tomto souhlasu udělat notářský zápis, byl by dědicem on.*“¹³².

V souvislosti s podmínkami je přihlíženo ke kontraktačním prvkům dědické smlouvy. Tyto podmínky jsou uvedeny v Části první, Hlavě V, Dílu 1, Oddílu 1, § 548 a § 549 občanského zákoníku: „*vznik, změnu nebo zánik práv lze vázat na splnění podmínky. Je-li zánik práva nebo povinnosti vázán na nemožnou podmínku, nepřihlíží se k ní; podmínka je odkládací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky jednání nastanou, podmínka je rozvazovací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky již nastalé pomínou; neplyne-li z právního jednání nebo jeho povahy něco jiného, má se za to, že podmínka je odkládací; k splnění podmínky se nepřihlíží, způsobí-li její splnění záměrně osoba, která není oprávněna tak učinit a které je splnění podmínky na prospěch; zmaří-li záměrně, aniž je k tomu*

¹³¹ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), v platném znění, Část první, Oddíl 1, § 63, odst. 1, písm. a) – j).

¹³² WELLECH, E., op. cit., str.

*oprávněna, splnění podmínky strana, které je nesplnění podmínky na prospěch, považuje se podmínka za splněnou.*¹³³.

Nedovolené nebo nejasné podmínky a podmínky příčící se dobrým mravům nejsou podmínkami nenapsanými, ale neplatnými a mají tedy vliv na platnost celé dědické smlouvy. Jinak můžeme uvést, že se neuplatní postup jako u testamentu nebo kodიცilu, kde se k takovým podmínkám pouze nepřihlíží. Zůstavitel má však možnost vázat právní následky dědické smlouvy na podmínku odkládací. Už složitější situace by nastala, pokud by smlouva obsahovala podmínku rozvazovací. Jejím splněním by totiž právní účinky dědické smlouvy trvale pominuli. Zaniklo by tak vlastnické právo k již zděděnému majetku a došlo by k obnovení předchozího stavu. Avšak za jakých podmínek by tento proces probíhal, není zcela vyjasněné¹³⁴.

2.4.2 Dědická smlouva a její úplatnost

V souvislosti se zásadou autonomie vůle je rozhodnutí o úplatnosti či bezúplatnosti dědické smlouvy zcela v kompetenci smluvních stran. Ustanovení občanského zákoníku se touto problematikou nikterak nezabývá. Výrazem „úplata“ se rozumí i jiný užitek majetkového charakteru, než je peněžité plnění¹³⁵. *„O úplatnosti dědické smlouvy lze hovořit tehdy, obdrží-li zůstavitel za uzavření dědické smlouvy protiplnění. Protiplnění může mít např. podobu celoživotně vypláceného důchodu*

¹³³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část první, Hlava V, Díl 1, Oddíl 1, § 548, odst. 1 – 3 a § 549, odst. 1 a 2.

¹³⁴ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 294.

¹³⁵ TLÁŠKOVÁ, Šárka. *Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. In AD NOTAM: ČASOPIS ČESKÉHO NOTÁŘSTVÍ, 2011, roč. 17, č. 2, s. 3 – 6, str. 5.

*zůstaviteli nebo závazek poskytovat mu do konce života pečovatelské služby (takové smlouvy nesou prvky smluv odvážných). Za úplatnou lze považovat i dědickou smlouvu, kterou se strany povolávají za dědice nebo odkazovníky navzájem*¹³⁶.

Na straně oprávněné osoby v důsledku nabytí dědictví dojde k rozšíření majetku, a proto neexistuje důvod, aby nemohla být dědická smlouva uzavřena jako úplatná. Provedení eventuálního protiplnění a podmínek, za kterých by zůstaviteli bylo poskytnuto kupříkladu plnění jednorázového charakteru či renta, by mohlo být předmětem buď samotné dědické smlouvy, nebo samostatné dohody. V případě samostatné dohody není nutné, aby se jednalo o veřejnou listinu, jako je tomu v případě dědické smlouvy. Úplatnost či bezúplatnost totiž nepatří k základním náležitostem dědické smlouvy. Zmínku o úplatnosti či bezúplatnosti dědické smlouvy, která by byla součástí jejího obsahu, lze jen doporučit.

E. Wellech uvádí, že výhodou dědické smlouvy je skutečnost, že na jejím základě může zůstavitel pro sebe samotného ještě za svého života získat nějakou protihodnotu nebo majetkový prospěch. V této souvislosti uvádí tento příklad: *„Paní Janíčková žije sama v domku na vesnici, ale nemá dostatek peněz na pokrytí nákladů na jeho provoz. Bojí se, že brzy nebude schopna platit cenu za elektřinu, vodu a další důležité služby. Dědickou smlouvou se tedy se svým synem Pavlem dohodne, že mu domek odkáže, ale pod podmínkou, že ji nechá v tomto domě v klidu dožít a bude za ni hradit služby a opravy jejího domku.*¹³⁷.

¹³⁶ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 206.

¹³⁷ WELLECH, E., op. cit., str.

2.4.3 Dědická smlouva v souvislosti se zřeknutím se dědického práva

Právní úprava platného civilního kodexu již obsahuje ustanovení týkající se zřeknutí se dědického práva (neboli renunciace): „*Byla-li dědická smlouva uzavřena s tím, že se ostatní dědici zřekli svého dědického práva, pozbývá zřeknutí se dědictví účinky, nedědí-li dědic povoláný v dědické smlouvě.*“¹³⁸. Toto předmětné ustanovení je v souvislosti s dědickou smlouvou konkretizací ustanovení obecného charakteru zaměřeného na zřeknutí se dědického práva: „*Zřekl-li se někdo dědického práva ve prospěch jiné osoby, má se za to, že zřeknutí platí, jen stane-li se tato osoba dědicem.*“¹³⁹.

Zatímco dědická smlouva povolává dědice nebo legatáře, smlouvou o zřeknutí se dědictví (renunciační dohodou) se budoucí dědic dědictví vzdává. Obě tyto smlouvy (tj. dědická smlouva a renunciační dohoda) musí mít formu veřejné listiny. Občanský zákoník připouští spojení dědické smlouvy se smlouvou o zřeknutí se dědictví, avšak to již bylo zmíněno na jiném místě v této práci. Tyto smlouvy tedy mohou být uzavřeny buď zvlášť, nebo může být jejich obsah zahrnut do jednoho smluvního dokumentu¹⁴⁰. Absence této právní úpravy by mohla mít v praxi za následek nespravedlivé uspořádání majetkových poměrů. Rovněž by zde existovalo nebezpečí zneužití takového postupu.

¹³⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 586.

¹³⁹ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 1, § 1 484, odst. 2.

¹⁴⁰ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 212.

2.4.4 Nakládání s dědictvím, které je předmětem dědické smlouvy

Zákon stanoví, že: „Dědická smlouva zůstaviteli nebrání, aby se svým majetkem nakládal za svého života podle libosti. Není-li ujednáno něco jiného, nemůže strana povoláná za dědice převést své právo na jinou osobu.“¹⁴¹. Určitá potřebnost takového ustanovení vychází z ABGB, s nímž je tato právní úprava shodná¹⁴². Zůstavitel tak může se svým majetkem nakládat podle libosti jakýmkoli jednáním realizovaným mezi živými osobami¹⁴³. To znamená, že uzavřením dědické smlouvy není zůstavitel nikterak omezen v právu nakládat se svým majetkem v průběhu svého života¹⁴⁴.

Smluvní dědic stanovený dědickou smlouvou však nenabývá práva k tomuto majetku za života zůstavitele a nemůže ani požadovat zabezpečení budoucí pozůstalosti¹⁴⁵. V souvislosti se skutečností, že zůstavitel může se svým majetkem v průběhu svého života libovolně nakládat, uvádí E. Wellech tento příklad: „*Paní Pavelková sepsala dědickou smlouvu se svým sousedem, na základě které má soused po její smrti zdědit její automobil a garáž. Po nějaké době se rozhodne vzít si úvěr, za který bude ručit právě garáží. Soused, kterému má garáž později připadnout, nemůže nijak zabránit tomu, aby paní Pavelková garáží ručila. On sám ovšem tuto garáž zastavit nemůže, protože mu nepatří. Ani autem nemůže soused jezdit nebo s ním jakkoli disponovat. Kdyby navíc auto paní*

¹⁴¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 588, odst. 1.

¹⁴² ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., a kol., op. cit., str. 564.

¹⁴³ KRČMÁŘ, J., op. cit., str. 53.

¹⁴⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 214.

¹⁴⁵ KRČMÁŘ, J., op. cit., str. 53.

Pavelková například nabourala tak, že už by nebylo možné ho používat a muselo by se sešrotovat, soused by ho ani nikdy nezdědil – jednoduše by neměl co dědit.“¹⁴⁶.

Dědická smlouva byla ve všech případech pojímána jako dohoda, jejíž účinky jsou aktivizovány až smrtí zůstavitele. V důvodové zprávě k občanskému zákoníku je uvedena tzv. koncepce presumptivního dědice. To znamená, že základem dědické smlouvy je stanovení smluvní strany jako dědice¹⁴⁷. V případě, že tedy dojde ze strany zůstavitele ke spotřebě části či celého budoucího dědictví nebo nebude-li se z jakéhokoliv jiného důvodu toto dědictví nacházet v jeho majetkové podstatě, oprávněná osoba (smluvní dědic) či třetí osoba nabyde z dědické smlouvy pouze část přislíbeného dědictví, která nebyla v průběhu života zůstavitele spotřebována, a která je v době smrti zůstavitele součástí ponechaného dědictví. V ostatních případech není smluvnímu dědici nebo třetí osobě přenechána žádná pozůstalost. V této souvislosti tedy lze konstatovat, že rozsah zůstavitelova majetku, jenž vlastnil v době uzavření dědické smlouvy, není rozhodující¹⁴⁸. Právě proto je dědická smlouva považována za tzv. aleatorní neboli odvážnou smlouvu.

Smluvní dědic či třetí osoba se tak nemusí v každém případě nacházet v postavení odevzdaného čekatele, zda jí z dědictví po zůstaviteli nějaká část pozůstalosti zůstane. V této souvislosti lze zmínit kontraktuální charakter dědické smlouvy. Ten umožňuje smluvním stranám svobodné rozhodnutí v tom, jakými způsoby svá práva a povinnosti do budoucna

¹⁴⁶ WELLECH, E., op. cit., str.

¹⁴⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, v platném znění. Nový občanský zákoník: Ministerstvo spravedlnosti ČR [online] 2013 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹⁴⁸ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 214.

zabezpečí. Obecně lze předpokládat budoucí uplatnění institutů zajištění či utvrzení v podobě zástavního práva a smluvní pokuty v rámci dědických smluv. Takové uplatnění je možné zvažovat zvláště tehdy, nebudou-li smluvní strany osobami navzájem si blízkými.

Proti právu zůstavitele disponovat s vlastním majetkem podle libosti jsou částečně stanoveny ochranné prostředky. Těchto ochranných prostředků může smluvní dědic využít v případě, že zůstavitel pořídí pro případ smrti či uzavře darovací smlouvu, a to neslučitelným způsobem s dědickou smlouvou. Takový způsob znamená neplatnost právního jednání (tedy dědické smlouvy), což plyne z ustanovení občanského zákoníku: „*Pořídí-li však zůstavitel pro případ smrti nebo uzavře-li darovací smlouvu tak, že to s dědickou smlouvou není slučitelné, může se smluvní dědic dovolat neúčinnosti těchto právních jednání.*“¹⁴⁹. Někteří autoři však považují pro praxi toto ustanovení za problematické. Dle M. Šešiny nemá smluvní dědic za života zůstavitele vzhledem k němu žádné určité právo na majetek. Úspěšnost podané žaloby tak zůstává otázkou. Po smrti zůstavitele je však úspěšnost takové žaloby nepochybná. Nutné je zachování lhůty k dovolání se relativní neúčinnosti, která je stanovena právním předpisem¹⁵⁰.

Ustanovení občanského zákoníku ochraňují nejen smluvního dědice, ale rovněž účel dědické smlouvy, a to možností dovolat se neúčinnosti jistých druhů právních jednání, jež zůstavitel učinil. Jedná se o jednání, kterými zůstavitel pořídil pro případ smrti (tj. sepsal jinou dědickou smlouvu či testament). Právo dovolat se neúčinnosti takových jednání

¹⁴⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 588, odst. 2.

¹⁵⁰ ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. In *AD NOTAM: ČASOPIS ČESKÉHO NOTÁŘSTVÍ*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 3 – 8, str. 5.

přiznává zákon smluvnímu dědici, pouze pokud nejsou tato jednání slučitelná s dědickou smlouvou. Rovněž nemusí být považováno za neslučitelné s dědickou smlouvou sepsání jiné dědické smlouvy, i když první dědická smlouva se vztahuje pouze na část majetku zůstavitele. Případně není s dědickou smlouvou neslučitelné sepsání testamentu, jež zůstavitel pořídil o zbývající jedné čtvrtině pozůstalosti, a ta zároveň nebyla zahrnuta do dědické smlouvy¹⁵¹.

Nutnou podmínkou k dovolání se neúčinnosti právního jednání je prokázání záměru zůstavitele o omezení smluvního dědice. V této souvislosti je možné se odkázat na obecná ustanovení občanského zákoníku zabývajícího se relativní neúčinností¹⁵². Další otázkou zůstává, lze-li za omezení považovat darování majetku, který je předmětem dědické smlouvy, na charitativní účely. Odpověď na tuto otázku však v občanském zákoníku nelze nalézt a je potřeba vyčkat na ustálenou soudní praxi. Příkladem by mohla být německá právní úprava, která darování majetku na charitativní účely za omezení smluvního dědice nepovažuje. Omezením práva smluvního dědice podle německé legislativy není ani úsilí zůstavitele na zlepšení zajištění vlastní osoby na stáří¹⁵³. V jiném případě je smluvní dědic povinen zdržet se převedení práva na budoucí dědictví, a to i pro případ své smrti: „*Není-li ujednáno něco jiného, nemůže strana povoláná za dědice převést své právo na jinou osobu.*“¹⁵⁴. Uvedené ustanovení

¹⁵¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 214.

¹⁵² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část první, Hlava V, Díl 1, Oddíl 7, § 589 - § 599.

¹⁵³ DOBEŠOVÁ, Lenka. Dědická smlouva, aneb „staronový dědický titul“. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, str. 295.

¹⁵⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 588, odst. 1, věta druhá.

občanského zákoníku má dispozitivní charakter a tedy lze jeho využití vyloučit na základě dohody smluvních stran. Uvedené formulaci však možno vytknout, že nelze zcela jednoznačně určit, zda je tím tedy míněna pouze dispozice za života zůstavitele nebo i po jeho smrti. Řešení tedy plyne pouze z návaznosti věty druhé na tu v první v ustanovení § 1 588 odst. 1. I když zákon o přípustné formě mlčí, i takový následný převod dědického práva na jinou osobu je, jak se domnívám, dědickou smlouvou a bude vyžadovat formu veřejné listiny.

V civilním kodexu se lze dále setkat se zvláštním ustanovením a to § 1 589. Jedná se o převod majetku na smluvního dědice *inter vivos*. Taková možnost tedy skutečně není vyloučena, naopak, toto ustanovení je zahrnuto v nové úpravě a také, jak je již častým jevem, způsobuje řadu nejasností. Způsobuje to zejména nesrozumitelná formulace, kterou je tak i obtížné interpretovat. V uvedeném případě se jednoznačně doporučuje obrátit na kvalifikovanou osobu tj. notáře, který má povinnost smluvní strany o účincích takového převodu poučit. Domnívám se, že smlouva o převodu jistě ruší, zčásti nebo zcela, práva a povinnosti z dědické smlouvy. Problematickým však už může být stanovení přesného rozsahu a zejména z tohoto důvodu by bylo vhodné takovou smlouvu sepsat ve formě notářského zápisu. Míří se tak na případy, ve kterých by byl rozsah majetku v dědické smlouvě určen například obecně a zůstavitel by následně po převodu nabyt ještě další majetek. V takovém případě by se mohlo dovodit, že i na tento nově nabytý majetek se dědická smlouva vztahuje.

Notář doktor Petr Bílek na možné komplikace upozorňuje, když řeší toto ustanovení a domnívá se, že „ *Tomuto alespoň částečně logickému výkladu však odporuje formulace: „... se dědická smlouva vztahuje jen na majetek takto sepsaný“*. Měla by zde být formulace opačná „*majetek takto*

nesepsaný“ , protože majetek sepsaný (převedený) byl smlouvou o převodu „vyjmut“ z obsahu dědické smlouvy. Druhou možností výkladu je, že strany dědické smlouvy, které chtějí majetek uvedený v dědické smlouvě převést již za života zůstavitele, pořídí ve formě notářského zápisu seznam majetku, který má být předmětem převodu. Stejný postup by se dal využít i při darování veškerého majetku zůstavitele postupem dle § 2 058. Majetek se následně převede smlouvou v libovolné formě a seznam majetku pak bude podkladem pro posouzení, zda a v jakém rozsahu zůstala zachována práva a povinnosti z dědické smlouvy. Má-li se však podle dikce komentovaného ustanovení dědická smlouva vztahovat jen k takto sepsanému majetku - tedy platit i po převodu vlastnictví na smluvního dědice, nemůže se platnost týkat testamentárních účinků dědické smlouvy (zřízení dědického práva smluvního dědice), protože vlastnické právo smluvní dědic již nabyt za života zůstavitele. V platnosti by tak zřejmě zůstávala pouze práva a povinnosti závazkové povahy, např. povinnosti smluvního dědice vůči zůstaviteli. Tento závěr by však navíc platil jen tehdy, pokud by zůstavitel nepřevodil všechny svůj majetek nebo následně získal majetek další. To je však nelogické, neboť obecně formulovaná dědická smlouva by se měla týkat veškerého majetku zůstavitele v době jeho smrti a ve vztahu k tomu dalšímu (nepřevedenému) majetku by měla mít zachování i svou složku testamentární.“¹⁵⁵. Autor uvedeného tedy sám uvádí, že úmysl zákonodárce nelze z dikce tohoto ustanovení a to ani z důvodové zprávy spolehlivě zjistit.

Obtížně však lze vyložit i druhý odstavec zmíněného ustanovení. Jistě můžeme dovodit, že se bude mířit na situace, kdy smluvní dědic nabude majetek již za života zůstavitele, avšak už se nedožije jeho smrti.

¹⁵⁵ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 298.

Situace je komplikovaná ještě skutečností, že smluvní dědic by byl dědickou smlouvou zavázán vůči zůstaviteli k plnění, které tedy z uvedeného důvodu své smrti již nebude moct splnit a to zcela nebo zčásti. Může se jednat o poskytování péče nebo peněžní renty, přičemž toto by nebylo vázáno výlučně na osobu smluvního dědice. Zákonodárce tedy tímto ustanovením poskytuje zůstaviteli jisté „náhradní plnění“, neboť povinnosti by přešly po smrti smluvního dědice na jeho dědice. Co však v tomto případě není zcela jasné, a bylo by nezbytné objasnit, se týká problematiky duplicitní úpravy. Dotčená úprava dědické smlouvy totiž řeší případ, který se týká přechodu dluhů smluvního dědice do jeho vlastní pozůstalosti podle obecné úpravy dědického práva¹⁵⁶. K jaké úvaze se lze však přiklonit více? Zavazuje toto ustanovení všechny dědice nebo jen takové dědice, které zdědí majetek, jenž je spojen s takovými povinnostmi? Pokud bychom se přiklonili více k logické variantě, povinnosti ze smlouvy by se týkali pouze těch dědiců, kterým by připadl majetek s dědickou smlouvou spojený. Avšak na tyto otázky může dát až jasnou odpověď soudní praxe. Navíc, zmíněné ustanovení je pouze dispozitivní povahy a může být ujednáno jinak, vše závisí tedy od vůle smluvních stran.

2.4.5 Dědická smlouva a její zrušení

Jak již bylo zmíněno výše, dědická smlouva je dvoustranným právním jednáním a ke vzniku, změně a zániku uvedeného jednání (tedy dědické smlouvy) je nutné stejné vyjádření svobodného rozhodnutí neboli vůle obou smluvních stran - tj. zůstavitele a smluvního dědice (případně legatáře). Nejen z tohoto hlediska, ale rovněž z jiných aspektů se dědická

¹⁵⁶ Ibid., str. 299.

smlouva výrazným způsobem liší od posledního pořízení neboli závěti či testamentu, který je jednostranným právním jednáním. Způsobů jakými lze zrušit dědickou smlouvu je hned několik.

Každá změna či zrušení dědické smlouvy by se měla konat na základě vzájemné dohody mezi smluvními stranami. Pokud je dědická smlouva uzavřená ve prospěch třetí osoby, její souhlas ke změně či zrušení smlouvy není nutný. Důvodem je skutečnost, že třetí osoba není považována za smluvní stranu dědické smlouvy, nýbrž beneficenta. V této souvislosti lze opět zmínit významné ustanovení civilního kodexu: „*Své povinnosti z dědické smlouvy může zůstavitel zrušit i pořízením závěti. K účinnosti zrušení se vyžaduje souhlas smluvního dědice učiněný ve formě veřejné listiny.*“¹⁵⁷. Povinnosti, které vyplývají z dědické smlouvy, je možné zrušit vzájemným ujednáním stran bez zřízení nového závazku: „*Stranám je na vůli ujednat si zánik závazku, aniž bude zřízen závazek nový.*“¹⁵⁸. Jedním ze způsobů zrušení smlouvy je tedy dohoda smluvních stran bez dalšího nebo zřízení nové dědické smlouvy, přičemž pro obě jednání zákon vyžaduje formu veřejné listiny.

Charakter dědické smlouvy neumožňuje zánik práv a povinností na základě ujednání smluvních stran po smrti jedné z nich. Pro zánik práv a povinností je nezbytné osobní jednání a to tedy znamená, že zastoupení nepřipadá v úvahu. Nezbytný je rovněž souhlas opatrovníka, pokud je zůstavitel omezen ve svéprávnosti. Zvláštní forma zrušení povinností vyplývajících z dědické smlouvy není občanským zákoníkem nikterak určena. Analogicky však lze zvažovat pro zánik ujednání stran formu notářského zápisu: „*Vyžaduje-li zákon pro právní jednání určitou formu,*

¹⁵⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 590.

¹⁵⁸ Ibid., Část čtvrtá, Hlava I, Díl 7, Oddíl 2, § 1 981.

lze obsah právního jednání změnit projevem vůle v téže nebo přísnější formě; vyžaduje-li tuto formu jen ujednání stran, lze obsah právního jednání změnit i v jiné formě, pokud to ujednání stran nevyklučuje.“¹⁵⁹. Dále zákon stanoví, že: „*Své povinnosti z dědické smlouvy může zůstavitel zrušit i porúzením závěti. K účinnosti zrušení se vyžaduje souhlas smluvního dědice učiněný ve formě veřejné listiny.*“¹⁶⁰. Tato úprava je ve vztahu ke zrušení dědické smlouvy speciální. Stanovuje tedy, neboli připouští výjimku z pravidla a to tím, že umožňuje i jednostranné zrušení smlouvy. Uvádí se sice jen porúzení testamentem, avšak jistě si lze představit i aplikaci takové úpravy na kodicil, pokud bylo dědickou smlouvou zřízeno právo na legát¹⁶¹. Jinak je tedy ještě vyžadován souhlas druhé smluvní strany a to v obligatorní formě veřejné listiny. Zjevně se tedy nejedná o dvoustranné jednání stran smlouvy.

Dále z dotčeného ustanovení vyplývá, že forma veřejné listiny je povinná u smluvního dědice či legatáře, není však až tak jasné, jakou formu musí mít jednostranné zrušovací porúzení zůstavitele. Tuto otázku jasně řeší i notář doktor Petr Bílek, který uvádí, že „*Z obdobných důvodů jako u zrušení dědické smlouvy postupem dle § 1 981 lze dospět k závěru, že i porúzení zůstavitele by mělo mít formu veřejné listiny. Pokud by obě jednání měla formu veřejné listiny, byly by odstraněny i praktické komplikace související s právní úpravou Evidence právních jednání pro případ smrti dle § 35b NotŘ, vyplývající z rozdílné úpravy evidence veřejných a soukromých listin, neboť za listinu o zrušení dědické smlouvy podléhající této evidenci lze považovat pouze porúzení zůstavitele doplněné*

¹⁵⁹ Ibid., Část první, Hlava V, Díl 1, Oddíl 3, § 564.

¹⁶⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 590.

¹⁶¹ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 300.

*souhlasem smluvního dědice. Samotný souhlas smluvního dědice touto listinou není. Právní jistotě by přispělo, pokud by obě listiny měly formu notářského zápisu.*¹⁶². Dědickou smlouvu lze tedy zrušit již výše zmíněným pořízením testamentu. Souhlas smluvního dědice však nemusí být dán zároveň se zrušením povinností vyplývajících z dědické smlouvy, tj. může k tomu dojít i později. Existuje zde také možnost, že k výše uvedenému by mohlo dojít také po smrti zůstavitele. Souhlas smluvního dědice je pro požadavek právní jistoty neodvolatelný.

Dalším způsobem zániku práv a povinností z dědické smlouvy může být například kromě splnění rovněž odstoupení od dědické smlouvy, splnění rozvazovací podmínky, výpověď pro neplnění závazků smluvním dědicem nebo úmrtí smluvního dědice či legatáře. Odstoupení od dědické smlouvy jednou ze stran je možné pouze v případech, že tak bylo v dědické smlouvě výslovně ujednáno¹⁶³. Součástí návrhu občanského zákoníku bylo i následující ustanovení: „*Pro zánik závazku z dědické smlouvy platí ustanovení o zániku závazků ze smluv.*“¹⁶⁴. Toto však nebylo do platného znění občanského zákoníku zahrnuto. S ohledem na charakter dědické smlouvy je účinnost tohoto ustanovení nezpochybnitelná. Příkladem může být nemožnost plnění, které je jedním z příčin zániku závazků vyplývajících ze smluv. Ve vztahu k dědické smlouvě lze uvést, že zůstavitel není při nakládání se svým majetkem, který je předmětem dědické smlouvy nikterak omezen, což již bylo vysvětleno. Tato

¹⁶² Ibid., str. 301.

¹⁶³ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 217.

¹⁶⁴ ŠEŠINA, Martin. Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku II. In *AD NOTAM: ČASOPIS ČESKÉHO NOTÁŘSTVÍ*, 2005, roč. 11, č. 5. ISSN 211-0558, s. 169.

zmiňovaná nemožnost plnění může nastat v případě, kdy zůstavitel majetek, který je předmětem dědické smlouvy, odcizil či spotřeboval.

Důvodem zrušení dědické smlouvy může být i odstoupení od dědické smlouvy ze strany zůstavitele pro nezaplacení sjednané úplaty smluvním dědicem, což je dáno kontraktuálním charakterem dědické smlouvy. K tomu může dojít také v případě, že byla tato možnost výslovně dohodnuta mezi smluvními stranami. Ustanovení občanského zákoníku v této souvislosti připouští již několikrát zmíněnou konverzi dědické smlouvy: *„Má-li neplatné právní jednání náležitosti jiného právního jednání, které je platné, platí toto jiné právní jednání, pokud je z okolností zřejmé, že vyjadřuje vůli jednajících osoby.“*¹⁶⁵.

Důležitost právní úpravy konverze dědické smlouvy je nepochybná. Význam konverze spočívá zejména v co možná největším šetření svobodného rozhodnutí zůstavitele ve způsobu uspořádání majetkových poměrů po jeho smrti. Z důvodu výkladu právních jednání občanského zákoníku, která vedou ve větší míře k platnosti, než k jejich neplatnosti, je nutné na kterékoli jednání pohlížet jako na platné, než neplatné. Z tohoto důvodu platí, že v případě, že uzavřená dědická smlouva nebude splňovat zákonné požadavky, ale bude vyhovovat požadavkům jiného zákonného právního jednání, bude uplatněna zmiňovaná konverze právního jednání¹⁶⁶.

Za zcela spravedlivé je považováno ustanovení civilního kodexu, na jehož základě je z taxativně vymezených důvodů neplatná dědická smlouva platnou přinejmenším v podobě testamentu, jež musí splňovat všechny zákonné požadavky¹⁶⁷. Pakliže bude tedy dědická smlouva sepsána v jiné

¹⁶⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část první, Hlava V, Díl 1, Oddíl 6, § 575.

¹⁶⁶ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 218.

¹⁶⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 591.

formě, než v podobě notářského zápisu, bude považována za testament. Totéž platí v případě, že smlouva bude uzavřena osobou nesplňující požadavky ke smluvnímu zavazování: „*Dědickou smlouvu může uzavřít zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný; je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka. Dědickou smlouvu mohou strany uzavřít a závazek z ní změnit jen osobním jednáním.*“¹⁶⁸. Rovněž platí výše uvedené v případech, kdy smlouvu uzavřela osoba, jež překročila rozsah majetku, o němž mohla pořídit: „*Kdo byl ve svéprávnosti omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčeké vášni představující závažnou duševní poruchu, může pořídit dědickou smlouvou jen o majetku, o němž je způsobilý pořídit závětí. Z tohoto majetku se počítá čtvrtina vyhrazená pořízení podle jeho zvlášť projevené vůle.*“¹⁶⁹. Vzhledem k celkovému pojetí občanského zákoníku týkajícího se posuzování platnosti a neplatnosti právních jednání se jedná o neplatnost relativní. Této neplatnosti se může dovolat pouze osoba, na jejíž ochranu je neplatnost určena: „*Je-li neplatnost právního jednání stanovena na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba. Nenamítne-li oprávněná osoba neplatnost právního jednání, považuje se právní jednání za platné.*“¹⁷⁰.

Dědická smlouva však nepředstavuje bezvýhradnou povinnost zůstavitele k převedení svého majetku na smluvního dědice. Myslí se tím na případy, v nichž jsou ze strany například nepominutelného smluvního

¹⁶⁸ Ibid., § 1 584, odst. 1 a 2.

¹⁶⁹ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 585, odst. 2.

¹⁷⁰ Ibid., Část první, Hlava V, Díl 1, Oddíl 6, § 586, odst. 1 a 2.

dědice splněny podmínky pro vydědění (exheredaci) a zůstavitel má tak právo vlastním prohlášením právní účinky vydědění vyvolat. V takovém případě tedy nebude potřeba souhlasu vyděděného nepominutelného dědice. Rovněž bude smluvní dědic z dědictví po zůstaviteli vyloučen v případě, že jsou dány příčiny, které naplňují důvody dědické nehodnosti¹⁷¹.

2.4.6 Dědická smlouva uzavřená mezi manželi

Jak již bylo několikrát uvedeno výše, specifickým subjektem dědické smlouvy jsou manželé a hlavní inspirací byl podle důvodové zprávy švýcarský občanský zákoník, nicméně obdobou úpravu obsahoval i ABGB. Český civilní kodex se tedy v závěru právní úpravy dědické smlouvy zabývá zvláštními ustanoveními o dědické smlouvě uzavřené mezi manželi, které pouze doplňují úpravu obecnou¹⁷². V souvislosti s ustanoveními Části třetí, Hlavy III, Dílu 2, Oddílu 3, § 1 592 a § 1 593 upravujícími dědickou smlouvu uzavřenou mezi manželi nelze opomenout společná ustanovení občanského zákoníku: „*Ustanovení částí první, třetí a čtvrté o manželství a o právech a povinnostech manželů platí obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů.*“¹⁷³.

Smyslem dědické smlouvy mezi manželi je, že jeden z manželů povolává druhého za dědice či legatáře, přičemž druhý manžel takové povolání přijímá. V tomto případě se jedná o jednostranné právní jednání neboli jednostrannou dědickou smlouvu. Základem uzavření dědické

¹⁷¹ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 218 - 219.

¹⁷² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 592 a § 1 593.

¹⁷³ Ibid., Část pátá, Hlava I, § 3 020.

smlouvy mezi manželi však může být i vzájemné povolání obou manželů za dědice či legatáře. Tehdy se jedná o dvoustranné právní jednání, tj. dvoustrannou dědickou smlouvu. Dotčené ustanovení občanského zákoníku stanoví, že: „*Manželé mohou uzavřít dědickou smlouvu, podle níž jedna strana povolává druhou za dědice nebo za odkazovníka a druhá strana toto povolání přijímá, anebo se takto za dědice nebo za odkazovníky povolávají navzájem.*“¹⁷⁴. Uvedená první věta se však od obecné úpravy liší pouze tím, že manželská dědická smlouva nemůže být uzavřena ve prospěch třetí osoby. Při bližší úvaze se lze dopracovat k závěru, že takové omezení může zhoršit postavení subjektů této specifické smlouvy. V tomto případě nám však vyplývá závěr, že i pro manžele platí obecná úprava a jedinou odchylkou je skutečně pouze možnost vzájemného povolání za dědice. Rovněž i v tomto případě není možné jednostranně změnit obsah dědické smlouvy. Z tohoto pak dále plyne, že provedení změn v obsahu dědické smlouvy zvláště v souvislosti se změnami ve vzájemných vztazích mezi manželi není nikterak jednoduché.

Jistě bude na tomto místě potřebné rozebrat vztah manželské dědické smlouvy k zákonnému manželskému majetkovému režimu (dále jen SJM). Podle ustanovení § 713 civilního kodexu nakládají oba manželé se součástmi SJM, pokud nejsou dohodnuti jinak. Z těchto právních jednání jsou tedy oba manželé nejen oprávněni, ale i zavázáni společně a nerozdílně. Odborná veřejnost se na tomto základě již zabývala otázkou, jaké účinky by byla způsobilá vyvolat dědická smlouva vůči pozůstalému manželovi za situace, pokud by zůstavitel pořídil ve prospěch třetí osoby o majetku v SJM, přičemž by právo druhého manžela vůbec nezohlednil. Tímto pořízením by pak zůstavitel nakládal se SJM způsobem, který

¹⁷⁴ Ibid., Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 592, odst. 1.

způsobuje zánik vlastnického práva a to i bez vědomí nebo například proti vůli druhého manžela. Uvedený případ však není možné vyloučit. Můžeme se opřít o ustanovení § 764, který pojednává o vypořádání SJM. Dotčené ustanovení totiž obsahuje povinnost posouzení pokynů zemřelého manžela, tj. zůstavitele při vypořádání SJM, které zaniklo smrtí. Podle této platné právní úpravy můžeme usuzovat, že postavení pozůstalého manžela je nerovné vůči postavení druhého manžela neboli v tomto případě zůstavitele. Lze tedy shrnout, že důsledkem bude tak neschopnost pozůstalého manžela jakkoli ovlivnit dotčené majetkové poměry po smrti svého manžela.

Rozhodnou-li se manželé upravit rozsah svého společného majetku smluvní cestou¹⁷⁵, pak následně v části úpravy jejich majetkových poměrů - pro případ zániku manželství smrtí jednoho z manželů - bude tato smlouva považována za dědickou smlouvu (musí však splňovat náležitosti dědické smlouvy) podle ustanovení upravujícího manželské majetkové právo: „*Smlouvou lze rovněž uspořádat majetkové poměry pro případ zániku manželství; jedná-li se o uspořádání pro případ zániku manželství smrtí, považuje se v této části smlouva za smlouvu dědickou, má-li její náležitosti.*“¹⁷⁶. Zákon tedy umožňuje, aby smlouva, v níž manželé řeší své majetkové poměry v souvislosti se SJM pro případ zániku manželství úmrtím, byla dědickou smlouvou. Podmínkou je, že tato smlouva musí splňovat zákonné požadavky dědické smlouvy. Smlouva o SJM musí mít rovněž podobu veřejné listiny, což řeší následující ustanovení: „*Smlouva o manželském majetkovém režimu vyžaduje formu veřejné listiny.*“¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Ibid., Část druhá, Hlava I, Díl 4, Oddíl 2, § 716 - § 721.

¹⁷⁶ Ibid., Část druhá, Hlava I, Díl 4, Oddíl 2, § 718, odst. 2.

¹⁷⁷ Ibid., Část druhá, Hlava I, Díl 4, Oddíl 2, § 716, odst. 2.

Podstatnou náležitostí této listiny je povolání jednoho manžele za dědice nebo vzájemné povolání manželů. Zákonem tak tedy dochází k omezení účinků dědické smlouvy pouze na manžele. Takové omezení lze překlenout, a to tím, že by si manželé v dědické smlouvě mohli ujednat, že po úmrtí manžela, jenž skoná později, případnou obě dědictví třetí osobě. V současné době se jedná o stávající požadavek společnosti, jenž není možné právně uspokojit¹⁷⁸. V cizině se s takovými případy, kdy je manželská smlouva zároveň dědickou smlouvou, lze setkat velmi často.

V minulosti bylo, jak si lze připomenout, možné uzavření dědické smlouvy jen mezi manželi. Občanský zákoník však takové omezení již neobsahuje. Jeho právní úprava totiž vychází z autonomie vůle zůstavitele jako jedné ze základních zásad dědického práva, proto dává zůstaviteli možnost zvolit si za svého smluvního dědice kohokoli. Taková téměř neomezená volnost se setkává též s kritikou nejen u odborné veřejnosti. Odpůrci v této souvislosti zdůrazňují především nebezpečí zneužití dobré vůle starých lidí, jež nejsou v závěru svého života schopni v mnoha případech zvážit vážné důsledky svého (i právního) jednání. K takovým odpůrcům patří kupříkladu P. Elšík - jeho obavy vychází z manipulace starých lidí, kteří se nacházejí v tíživé finanční situaci, těm tak může být nabízeno peněžní plnění namísto povolání za smluvního dědice na základě dědické smlouvy¹⁷⁹. Přestože jsou tyto obavy zcela předmětné a dopady této právní úpravy nezpochybnitelné, lze v takových situacích spatřovat také jistá pozitiva - kupříkladu starý člověk tak díky peněžitému plnění, které získal výměnou za povolání smluvního dědice, může zůstat ve svém

¹⁷⁸ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 220.

¹⁷⁹ ELŠÍK, Petr. Několik úvah k dědické smlouvě obsažené ve vládním návrhu nového občanského zákoníku. In *AD NOTAM: ČASOPIS ČESKÉHO NOTÁŘSTVÍ*, 2011, roč. 17, č. 5, s. 7 – 8, str. 8.

domě, v němž žil po celý svůj život a v klidu v něm dožít, než aby se musel kvůli tíživé finanční situaci vystěhovat.

Stejně jako je tomu v řadě jiných zemí, i v našich podmínkách může být dědická smlouva uzavřena mezi snoubenci: „*Takovou smlouvu mohou pro případ vzniku manželství uzavřít i snoubenci, ale smlouva se stane účinnou až vznikem manželství.*“¹⁸⁰. Dědická smlouva mezi snoubenci je tedy uzavřena s tzv. odkládací podmínkou, která se odvíjí od určité právní skutečnosti, a to od uzavření manželství. To znamená, že účinnosti nabývá taková smlouva až v okamžiku uzavření manželství (tj. vzniku manželství)¹⁸¹. V případě, že by snoubenci od úmyslu uzavřít manželství bez ohledu na důvod odstoupili, ale i přesto by se navzájem chtěli povolat za smluvní dědice, mohou uzavřít dědickou smlouvu pouze podle obecných ustanovení občanského zákoníku týkajících se dědické smlouvy.

Zejména protože má dědická smlouva uzavřená mezi manželi specifický charakter, existují zde také specifické důvody pro zrušení této smlouvy. Tyto důvody však nemají vliv na vzájemná ujednání smluvních stran týkajících se zrušení dědické smlouvy tak, jak bylo uvedeno v rámci předchozího textu. Manželství se ruší na základě pravomocného rozsudku o rozvodu manželství. Ustanovení občanského zákoníku obsahují také důsledky rozvodu manželství pro dědickou smlouvu uzavřenou mezi manželi a tedy práva a povinnosti, které plynou pro smluvní strany dědické smlouvy, jsou v důsledku rozvodu manželství zachovány. Můžeme tedy shrnout, že práva a povinnosti, které vyplývají z dědické smlouvy, se tedy rozvodem manželství neruší. Nicméně, uvedenou změnu poměrů však lze

¹⁸⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 592, odst. 2.

¹⁸¹ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 220.

řešit dvojným způsobem a to na základě toho, že ustanovení občanského zákoníku je dispozitivního charakteru: „*Rozvodem manželství se neruší práva a povinnosti z dědické smlouvy, ledaže dědická smlouva určí něco jiného. Po rozvodu manželství se každá strana může domáhat, aby dědickou smlouvu zrušil soud. Soud návrhu nevyhoví, směřuje-li proti tomu, kdo nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasil.*“¹⁸².

Ke zrušení práv a povinností by došlo pouze v případě, že by tak bylo stanoveno v dědické smlouvě¹⁸³. Takové ustanovení vztahující se k majetkovým poměrům může být v mnoha případech velmi přísné. Z toho důvodu je přípustné domáhat se zrušení dědické smlouvy po rozvodu manželství žalobou u soudu. Oprávněn k podání této žaloby je kterýkoli z manželů. Podle zákona je však soudce po svědomitém rozvážení veškerých okolností určitého případu povinen nezrušit dědickou smlouvu, již je k dědictví povolán manžel, který rozvod manželství nezapříčinil a nesouhlasil s ním. Zákon sice používá jinou terminologii v ustanoveních o rozvodu manželství, lze však i tak pochopit smysl ustanovení o dědické smlouvě manželské. Výklad dotčeného ustanovení by měl však soud provádět spíše restriktivním způsobem.

Zcela jiná situace nastává v případě, že manželství bylo následně prohlášeno za neplatné, neboť bylo uzavřeno přesto, že mu bránila zákonná překážka. Nastane-li taková situace, rozhodne soud o neplatnosti manželství. Toto rozhodnutí soudu je povahy konstitutivní s účinky *ex tunc*, tedy ke dni uzavření manželství. V tomto případě je nezbytné odlišit manželství prohlášené za neplatné od toho, které je zdánlivé, tj. nicotné,

¹⁸² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 593, odst. 1.

¹⁸³ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J., a kol., op. cit., str. 221.

domnělé či putativní (*non matrimonium* nebo *matrimonium non - existens*)¹⁸⁴, protože to v samé podstatě nikdy nevzniklo a není možné, aby vyvolalo právní následky. Na rozdíl od toho manželství neplatné je schopno takové následky vyvolat a ty trvají až do vyslovení jeho neplatnosti. Pakliže soud rozhodne o neplatnosti manželství, to má pak obdobné účinky jako rozhodnutí o rozvodu manželství¹⁸⁵. Podle ustanovení občanského zákoníku: „*Prohlášením manželství za neplatné se ruší práva a povinnosti z dědické smlouvy, ledaže takové manželství již dříve zaniklo smrtí jednoho z manželů.*“¹⁸⁶. Rozdílnou však v uvedené situaci bude ta skutečnost, že rozhodnutím soudu o neplatnosti se ruší *ex lege* práva a povinnosti z manželské dědické smlouvy. Určitá část věty druhého odstavce ustanovení § 1 593 týkající se smrti jednoho z manželů bývá také objektem kritiky odborné veřejnosti, neboť zákonodárce opět zvolil nezdařilou formulaci. Prohlášení neplatnosti manželství totiž není po smrti již možné a tak se takové zákonné ustanovení jeví jako zbytečné. Nicméně musíme vzít do úvahy i zásadu, že manželství je platné, dokud soud nevysloví opak a platná jsou i všechna právní jednání odvozená od jeho existence. Po pečlivé úvaze lze tedy nutně dojít k závěru, že zákonodárce se pouze snažil o zdůraznění významu výše zmíněné zásady a proto, pokud by tady existovaly podmínky pro vyslovení neplatnosti a jeden z manželů by zemřel, přičemž soud by ještě do té doby o neplatnosti nerozhodl, jistě by šlo uvést, že taková manželská dědická smlouva by byla platná a způsobila vyvolat právní účinky.

¹⁸⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanský zákoník: Komentář: Svazek II: (§ 655 až 975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 51.

¹⁸⁵ FIALA, R., DRÁPAL, L., a kol., op. cit., str. 308.

¹⁸⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, Část třetí, Hlava III, Díl 2, Oddíl 3, § 1 593, odst. 2.

Dále by bylo účelné podotknout, že smrtí manžela zaniká nejen manželství, ale také SJM. V rámci řízení o pozůstalosti dochází *ex offio* k jeho vypořádání. O tom, jaký majetek patří do dědictví a o tom, co patří přeživšímu manželovi, rozhoduje soud. Zvláštní skupinou jsou majetková práva, jež smrtí oprávněného nezanikají, nýbrž přecházejí na jiné osoby na základě právní úpravy v dílčích zákonech. Jedná se o následující majetková práva: peněžité nároky z pracovního poměru, z nemocenského pojištění, ze sociálního zabezpečení, peněžité dávky sociální péče a státní sociální podpory¹⁸⁷.

¹⁸⁷ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, str. 18 – 19.

3 DĚDICKÉ PRÁVO A DĚDICKÁ SMLOUVA V PRÁVNÍCH ŘÁDECH DVOU VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍ A SROVNÁNÍ TĚCHTO INSTITUTŮ S ČESKÝM PRÁVNÍM ŘÁDEM

Pro doplnění komplexního pojetí problematiky právní úpravy dědického práva se zaměřením na institut dědické smlouvy lze uvést právní úpravu dědického práva a dědické smlouvy ve dvou vybraných evropských zemích. Pro tyto účely byla vybrána právní úprava dědického práva a dědické smlouvy v Německu (viz podkapitola 3.1) a v Rakousku (viz podkapitola 3.2 dále).

3.1 Dědické právo a dědická smlouva v německém právním řádu

Dědické právo je v německém právním řádu upraveno německým občanským zákoníkem - Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)¹⁸⁸, (anglicky German Civil Code).

V německém právním řádu (tj. v německém občanském zákoníku) upravujícím dědické právo je možné dědit ze dvou dědických důvodů, a to ze zákona a ze závěti. V tomto smyslu se jedná o zákonnou a závětní dědickou posloupnost. Existují zde tedy dva dědické tituly. Všechny majetek (jako celek) zůstavitele přechází v důsledku jeho smrti bezprostředně *ex lege* na jeho dědice. Lze tedy hovořit o tzv. univerzální posloupnosti. Dědicem může být každá žijící fyzická osoba v době smrti zůstavitele a výjimku v tomto případě tvoří dosud nenarozené dítě. Dědicem může být i každá právnická osoba způsobilá v době smrti

¹⁸⁸ German Civil Code: BGB. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz* [online] 2014 [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html.

zůstavitele k právům a povinnostem. Zákonnými dědici jsou podle intestátní posloupnosti příbuzní a manžel či manželka zůstavitele. Dědická práva manžela nebo manželky zůstavitele se odvíjí od majetkových poměrů manželů a dále příbuzných, které po sobě zůstavitel zanechal. Příbuzenstvo zůstavitele lze rozdělit do několika kategorií.

První dědická skupina zahrnuje potomky zůstavitele. V případě, že by se potomek nedožil úmrtí zůstavitele (tedy pokud by došlo k předemření), na jeho místo nastupují potomci potomka zůstavitele. Podíly potomků jsou zcela shodné. V německém dědickém právu mají nemanželské děti stejná práva jako děti z manželského svazku. V současné době (od dubna roku 1998) již neplatí tzv. předčasné vyrovnání dědictví. Toto bylo možné sjednat smlouvou mezi otcem a jeho dítětem pocházejícím z nemanželského svazku¹⁸⁹.

Druhou dědickou skupinu tvoří rodiče zůstavitele a jejich děti (tj. sourozenci zůstavitele). Dědici druhé dědické skupiny nastupují v případě, že zůstavitel nezanechal dědice z výše uvedené první dědické kategorie. V případě, že v době úmrtí zůstavitele žijí oba rodiče, jejich dědické podíly jsou zcela shodné. Pokud již jeden z rodičů není naživu, na jeho místo (tj. na místo zesnulého rodiče) nastupují jeho děti. V případě, že zemřelý rodič nemá žádné děti, celé dědictví připadá druhému (živému) rodiči zůstavitele.

Do třetí dědické skupiny patří prarodiče zůstavitele a jejich děti čili tety a strýcové zůstavitele. Pokud v okamžiku úmrtí zůstavitele žijí všichni jeho prarodiče, jejich dědické podíly jsou zcela shodné. Na místo zesnulého prarodiče nastupují jeho děti, rezervně pak druhý (žijící) prarodič a

¹⁸⁹ ROMBACH, Claudia. Dědění v německém právu. In *AD NOTAM*, 2000, roč. 6, č. 5, str. 102.

rezervně dále jeho děti. V případě, že oba prarodiče zůstavitele a jejich děti již v době jeho smrti nežijí, dědictví náleží druhým prarodičům zůstavitele a jejich dětem. V německém dědickém právu však kromě výše specifikovaných tří dědických skupin existují také další dědické kategorie. K jejich nástupu dochází až v případech, kdy zůstavitel nezanechal dědice z první, druhé ani ze třetí dědické skupiny.

Nezanechá-li zůstavitel žádného dědice, dědictví náleží státu. Zůstavitelův manžel dědí kromě dědiců z první dědické skupiny jednu čtvrtinu dědictví a kromě dědiců druhé a třetí dědické skupiny polovinu dědictví. V případě, že již nejsou naživu dědicové z první, druhé a třetí dědické kategorie, celé dědictví připadá pouze manželci zůstavitele. V porovnání s českým dědickým právem se v tomto případě jedná o jistou odlišnost - manžel zůstavitele patří se svými potomky do první dědické kategorie, v této skupině však zůstavitelův manžel sám dědit nemůže a zcela samostatně by manžel zůstavitele mohl nabýt až v druhé dědické kategorii, v níž jsou za dědice ustanoveny i jiné osoby. V případě, že manželé žili v legálním majetkovém vztahu (obdobně jako je v české právním řádu SJM), dědický podíl manžela zůstavitele je ze zákona zvýšen o jednu čtvrtinu dědictví. Z tohoto vyplývá, že manžel zůstavitele dědí polovinu dědictví a jeho potomci si stejným dílem rozdělí druhou polovinu dědictví. V druhém případě (tedy pokud manželé žili v majetkovém stavu odděleného majetku) je nutné, aby podíl manžela zůstavitele za předpokladu zanechání jednoho potomka či dvou dětí ze strany zůstavitele byl ve stejné výši jako podíl dětí. Takto je zabezpečeno, že manžel

zůstavitele dědí za všech okolností přinejmenším tolik jako potomci zůstavitele¹⁹⁰.

Testamentární volnost neboli svoboda či autonomie vůle zůstavitele je v německém dědickém právu omezena právy tzv. neopominutelných dědiců. Z neopominutelné dědice jsou považováni pouze zůstavitelovi potomci, rodiče a manžel. V porovnání s českým dědickým právem tady platí rozšíření o další neopominutelné dědice. Rodičům zůstavitele náleží povinný dědický podíl, pouze pokud zůstavitel nezanechal žádné děti. Odnětí povinného dědického podílu (tzv. vydědění) je v německém dědickém právu možné pouze za přísných podmínek. Povinný dědický podíl neopominutelného dědice dosahuje poloviny jeho dědického podílu ze zákona a v této souvislosti se nezbytné zmínit, že se v každém případě jedná o peněžní pohledávku vůči dědici. Neopominutelný dědic tak nemá právní postavení dědice, neboť je oprávněným k povinnému dědickému podílu. Určeného podílu je možné se zřeknout smlouvou mezi zůstavitelem a oprávněným k tomuto dědickému podílu. Taková smlouva musí mít podobu notářského zápisu. V českém dědickém právu tato možnost zřeknutí se povinného dědického podílu smlouvou mezi zůstavitelem a oprávněným nebyla doposud přípustná a byla tak přijata až platností občanského zákoníku z roku 2012¹⁹¹.

V německém dědickém právu existuje možnost potvrzení o nabytí dědictví. V případě, že si o to dědic požádá, vystaví dědický soud dědici takové potvrzení. Pokud existuje větší počet dědiců, uvádí se v tomto

¹⁹⁰ German Civil Code: BGB. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz* [online] 2014 [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html.

¹⁹¹ Ibid.

potvrzení navíc velikost dědických podílů jednotlivých dědiců. V potvrzení o nabytí dědictví je nezbytné uvedení možného omezení dědice – například povolání poddědice či nařízení vykonatelnosti posledního pořízení. Potvrzení o nabytí dědictví však neobsahuje informace o rozsahu pozůstalosti či o dlužích dědictví (např. pohledávky neopominutelných dědiců či odkazy). Potvrzení o nabytí dědictví požívá tzv. veřejné víry. Toto je významné především z hlediska ochrany vlastnického práva nabyvatele, který by nabýval dědického práva v dobré víře od nevlastníka (v porovnání s českým dědickým právem se jedná o tzv. nepravého dědice).

Samotný návrh na potvrzení o nabytí dědictví nemá určenu žádnou konkrétní podobu. Jedinou podmínkou je podání návrhu na potvrzení o nabytí dědictví ve formě notářského zápisu. Zapsání dědice jako nového vlastníka do tzv. pozemkové knihy (v českém právním řádu se jedná o obdobu katastru nemovitostí) je možné uskutečnit pouze na základě předložení potvrzení od soudu. V případě, že zůstavitel pořídil svou poslední vůli v podobě notářského zápisu, je možné zápis do této knihy realizovat bez potvrzení ze strany soudu. Toto je však možné pouze pokud dědic předloží poslední pořízení a protokol o jeho otevření od soudu¹⁹².

Německý právní řád upravující dědické právo umožňuje zůstaviteli vyjádřit svou poslední vůli pořízením závěti, dále pak pořízením společné závěti či *uzavřením dědické smlouvy*. Závěť (rovněž testament, odkaz, poslední vůle či poslední pořízení) představuje jednostranný právní akt, jenž je možné pořídít buď vlastnoručně, nebo v podobě notářského zápisu. Vlastnoruční závěť či závěť ve formě notářského zápisu patří mezi nejvýznamnější podoby posledního pořízení. Kromě těchto nejdůležitějších

¹⁹² Ibid.

forem závětí existují v německém dědickém právu rovněž zvláštní podoby závětí. Poslední pořízení je možné kdykoliv odvolat a změnit. Před smrtí zůstavitele nejsou závětí zakládány žádné nároky nebo pohledávky případného dědice na rozdíl od české právní úpravy dědického práva. Obsahem posledního pořízení podle německé právní úpravy dědického práva je ustanovení dědice či dědiců, což je shodné s českým dědickým právem. Ze zákona získává dědic celé dědictví. Pokud je dědiců více, získávají pozůstalost v nedílném majetkovém společenství. Dědicům tedy náleží buď celé dědictví či dědický podíl, avšak v žádném případě samostatné předměty. V posledním pořízení může být ustanoven rovněž náhradní dědic. Ten nabývá dědictví v případě, že v první řadě ustanovený dědic již v době úmrtí zůstavitele nežije.

Poslední pořízení může obsahovat tzv. institut svěřenského náhradnictví, odkaz a příkaz. Při tomto náhradnictví je dědictví podle vůle zůstavitele děděno několikrát. Při prvním děděni je zděděný majetek připojen k majetku prvního dědice, avšak tento zděděný majetek zůstává od vlastního majetku dědice separován. V rámci dědické posloupnosti připadá majetek automaticky následujícímu dědici, přičemž takové dědictví je vztaženo k předešlému zůstaviteli, nikoliv tedy k prvnímu dědici. Zůstavitel je oprávněn k určení více následujících dědiců za sebou, tzv. poddědiců. Spojitost majetku však nesmí přesahovat 30 let. Již zmiňovaného svěřenského náhradnictví je využíváno v případech existence specifických důvodů k zachování dědictví jako zvláštního majetku a k jeho separaci od vlastního majetku prvního dědice (tzv. předdědice). Ke věnování dílčích předmětů pozůstalosti různým osobám (tj. jiným osobám, než dědicům) slouží odkaz. Příkazem nařizuje zůstavitel, jaké předměty má spoludědic obdržet při vypořádání dědiců. Příkaz společně s určením

dědiců dává zůstaviteli možnost rozdělení dílčích předmětů pozůstalosti podle jeho představ. Spoludědicové však mají možnost jednomyslné dohody rozdílného vypořádání dědictví.

Zmiňovaná společná závěť může být pořízena jen ze strany manželů nebo registrovaných partnerů. Společná závěť může mít vlastnoruční podobu či formu notářského zápisu, stejně jako klasické poslední pořízení. Obsahem společné závěti může být jednostranné i vzájemné pořízení. Jednostranné pořízení je možné kdykoli a bez souhlasu druhého manžela odvolat. V případě vzájemných pořízení je nezbytné rozlišit, zda je druhý manžel mezi živými nebo nikoli. Odvolání vzájemného pořízení je možné pouze za života druhého manžela. Samotné odvolání musí mít podobu notářského zápisu. Po úmrtí jednoho z manželů je vzájemné pořízení závazné a nelze jej odvolat. Mohou nastat i případy, kdy se manželé rozhodnou v rámci společné závěti, ve které jsou vzájemně ustanoveni jako dědicové, že po úmrtí toho, kdo skoná později, připadá oboustranná pozůstalost třetí osobě. Poté lze předpokládat, že tato třetí osoba je určena za dědice všeho dědictví¹⁹³.

Německý občanský zákoník umožňuje i dědění na základě dědické smlouvy. Dědická smlouva může být podle německého dědického práva uzavřena mezi jakýmkoli osobami a nemusí být tedy uzavřena pouze mezi manželi. Německý civilní kodex zohledňuje dvě povahy institutu dědické smlouvy. Subjekty dědické smlouvy nemohou být smlouvou efektivně zavázány až do úmrtí jednoho z nich. Z tohoto důvodu nelze omezit zůstavitele v nakládání se svým majetkem v průběhu jeho života. Dědickou smlouvu nelze jednostranně odvolat. Toto je jeden ze zásadních rozdílů

¹⁹³ Ibid.

mezi dědickou smlouvou a závětí, která může být odvolána kdykoliv během života zůstavitele. Pokud jde o formu, tou musí být ve všech případech notářský zápis, tj. dědická smlouva musí být uzavřena vždy pouze před notářem za přítomnosti dvou svědků. Lze shrnout, že jiná podoba dědické smlouvy, než forma notářského zápisu, není v Německu možná.

Obsahem smlouvy mohou být jednak jednostranná a jednak vzájemná smluvní pořízení. Smluvní pořízení jsou ve své podstatě neprodleně zavazující a bez souhlasu druhé smluvní strany není možné uvedené pořízení odvolat. Prostřednictvím smluvního pořízení mohou být stanoveni pouze dědicové, odkazy či příkazy zůstavitele. K zániku účinků dědické smlouvy může dojít na základě zrušení smlouvy, dále pak na základě odstoupení od smlouvy či na základě popření samotné smlouvy. Ke zrušení dědické smlouvy může dojít na základě tzv. smlouvy o zrušení dědické smlouvy: *„Smlouva o dědictví může být zrušena na základě smlouvy mezi osobami, jež společně uzavřely dědickou smlouvu. Zrušení dědické smlouvy již není možné po smrti jedné z těchto osob. Zůstavitel může tuto smlouvu uzavřít jen osobně. V případě omezených práv zůstavitele k uzavírání smluv není vyžadován souhlas jeho zákonného zástupce. Tato smlouva musí mít formu, která odpovídá smlouvě o dědictví.“*¹⁹⁴.

Obsahem smlouvy o zrušení dědické smlouvy může být zrušení všech či jen některých ustanovení prvotní smlouvy. Ke zrušení dědické smlouvy mezi manželi pak může dojít na základě zrušení společnou vůlí. Takové zrušení však již nevyžaduje formu notářského zápisu, ale může být

¹⁹⁴ Ibid.

pořízeno vlastnoručně či jako závěť v nouzi. Také v tomto případě se může jednat o naprosté či jen částečné zrušení smlouvy. Možnost odstoupení od dědické smlouvy může být stanovena přímo ve smlouvě. V takových případech odstoupením od dědické smlouvy v souladu se smluvním ujednáním nevzniká právo na náhradu škody, která jinak může odstoupením od dědické smlouvy vzniknout. Dědická smlouva může být rovněž popřena, a to v případech, kdy neobsahuje pořízení pro případ smrti či v případech, kdy se jedná o jednostranné pořízení, nikoliv pořízení smluvní. V případě, že k zániku manželství dojde dříve, než úmrtím jednoho z manželů, dědická smlouva se ruší.

3.2 Dědické právo a dědická smlouva v rakouském právním řádu

Dědické právo a institut dědické smlouvy jsou v rakouském právním řádu upraveny Všeobecným zákoníkem občanským (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie - ABGB*¹⁹⁵).

V rakouském dědickém právu je dědická smlouva považována za zásadní dědický titul. Dědickou smlouvu mohou podle rakouského dědického práva uzavřít jen manželé (popř. snoubenci, ovšem za předpokladu budoucího uzavření manželství). Dále je patrný dvojitý charakter takového institutu, a to smlouva a pořízení pro případ smrti. Problematika procesu uzavírání smluv či náležitostí vůle je řízena zásadami, které jsou z obecného hlediska příslušné pro smlouvy. Ten, kdo má být dědicem na základě smlouvy, musí být v době úmrtí zůstavitele

¹⁹⁵ *ABGB Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* [online] 2002 [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm>.

způsobilý dědit. Z hlediska formy je nutné dodržovat nejen náležitosti smluvní, ale i podmínky stanovené v úpravě dědické.

Dědická smlouva musí mít dále podobu notářského zápisu, stejně jako je tomu i v podmínkách České republiky. Ta v rakouské úpravě ovšem musí být sepsána za přítomnosti dalšího notáře či dvou svědků. Osobám, které mají omezenou způsobilost k právním úkonům, je umožněno pořídit dědickou smlouvu pouze po přivolení soudu. Dříve nemohli a také v současné době nemohou být dědickou smlouvou omezeny smluvní strany v nakládání s majetkem za dobu jejich života. Smluvnímu dědici vzniká jen nárok na pozůstalost. Totéž platí v českém právním řádu.

V rakouské právní úpravě dědického práva a institutu dědické smlouvy existuje rovněž omezení z hlediska rozsahu majetku, o němž může být v dědické smlouvě pořízeno. Strany dědické smlouvy mohou nakládat jen se třemi čtvrtinami pozůstalosti a stejně jako v českém právním řádu, tak ani v tom rakouském není možné tuto smlouvu jednostranně odvolat. Zrušení dědické smlouvy je možné jen z důvodů, které jsou taxativně stanoveny ABGB platným na území Rakouska. Tyto důvody se obecně vztahují ke všem smlouvám. K zániku dědické smlouvy dochází stejně tak v případech rozvodu manželství, zrušení manželství či prohlášení manželství za neplatné. Dědická smlouva zůstává dále platná jen v případech, pokud by z této smlouvy měl prospěch ten z manželů, jenž rozvod manželství nikterak nezavinil.

ZÁVĚR

Cílem předkládané rigorózní práce bylo na základě platných právních předpisů a dalších odborných poznatků z oblasti dědického práva blíže specifikovat nový institut civilního kodexu v podobě dědické smlouvy. Z metodologického hlediska je práce rozdělena do tří stěžejních částí. První část práce je zaměřena na koncepci dědického práva z obecného hlediska. V první řadě zahrnuje historický vývoj právní úpravy dědického práva od platnosti ABGB, přes občanský zákoník z roku 1950 a z roku 1964 se všemi jeho novelizacemi až k občanskému zákoníku z roku 2012.

Pozornost je dále zaměřena k současným pramenům právní úpravy dědického práva – konkrétně k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, v platném znění, který nabyl účinnosti v lednu roku 2014. Dědické právo je dnes tedy upraveno v Části třetí, Hlavě III, § 1 475 až § 1 720. Kromě legislativního vymezení dědického práva a jeho definici z pohledu některých autorů odborných publikací, je dědické právo vymezeno rovněž na základě hlediska objektivního a subjektivního práva. V rámci obecné koncepce dědického práva nejsou opomenuty ani základní principy dědického práva. Rigorózní práce se dále zabývá základními předpoklady dědění, jimiž je smrt fyzické osoby neboli zůstavitele, existence pozůstalosti neboli dědictví a existence způsobilého dědice. V souvislosti se zákonnou posloupností je zmíněna intestátní dědická posloupnost (zákon), v rámci níž je charakterizováno všech šest dědických tříd, dále testamentární dědická posloupnost (testament) a dědická smlouva.

Druhá část práce se zabývá dědickou smlouvou jako novým institutem dědického práva v českém právním řádu. Koncepce institutu

dědické smlouvy je v práci zpracována obdobným způsobem, jako tomu je v případě dědického práva. Nejdříve je pozornost věnována historickému exkurzu do vývoje dědické smlouvy, současným pramenům právní úpravy dědické smlouvy a dále pak samotnému vymezení dědické smlouvy. Významná část práce je věnována dědické smlouvě v kontextu občanského zákoníku, a to konkrétně tedy náležitostem dědické smlouvy jako právního jednání (subjektům dědické smlouvy, jejich způsobilosti, předmětu dědické smlouvy a jeho náležitostem, formálním a obsahovým náležitostem dědické smlouvy a jejím podmínkám), úplatnosti dědické smlouvy, dědické smlouvě v souvislosti s renunciační dohodou, nakládání s dědictvím jako předmětem dědické smlouvy, zrušení a způsobům zrušení dědické smlouvy a dědické smlouvě uzavřené mezi manželi. Třetí část rigorózní práce se týká dědického práva a dědické smlouvy v právních řádech dvou vybraných evropských zemí, a to Německa a Rakouska.

Pro úplný závěr by jistě bylo zajímavé zhodnotit *pactum successorium* a její specifický přínos pro české civilní právo. Předkládaná rigorózní práce mi jednak umožnila hlouběji se zabývat dotčenou problematikou institutu dědické smlouvy a jednak mi přiblížila oblast dědického práva způsobem, který vzbudil snad ještě větší zájem o tuto oblast a nadšení pro shromažďování nových poznatků. Tvorba tohoto textu byla obtížná již z řady důvodů, zejména při hledání relevantních právních publikací nebo i v rámci posuzování některých interpretačních úskalí, jejichž rozřešení přinese až soudní praxe.

Domnívám se, že úmysl zákonodárce byl v případě smlouvy, která byla ještě před několika lety známá jen odborné veřejnosti, nepochybně žádoucí. Lze tedy pominout i některé zjevné rozpory či nejasné místa v právní úpravě a objektivně připustit potřebnost, smysl a především význam

dědické smlouvy jako nejsilnějšího dědického titulu. S tímto zhodnocením se však zároveň objevuje otázka podstaty či nezbytnosti neomylnosti zákonodárce. Nezpůsobila by snad jasnost, určitost a absolutní bezrozpornost jakéhokoli dotčeného ustanovení určitý zlom ve způsobu pojetí práva jako takového? Pojem práva pro mě symbolizuje argumentaci, flexibilitu, řešení a inspiraci v jednom okamžiku. Pokud by tedy již existovala všechna řešení na uvedenou problematiku, mělo by vůbec význam psát o těchto specifických institutech nového civilního kodexu?

Nejzřetelněji mě zaujal původ dědické smlouvy a její nepřípustnost za dob práva římského. Přiměla mě jinak uvažovat nad svobodou v rámci možností jak naložit s majetkem pro případ smrti. Nikdy předtím mě zvlášť nelákala myšlenka zjistit skutečný smysl falciánské kvarty. Existuje jediná odpověď na otázku, jestli je skutečně vhodné, aby možnost uzavřít smlouvu se zůstavitelem měli jakékoli osoby? Nezrodila se ani úvaha nad tím, proč se tato smlouva netěší zasloužené pozornosti ať už odborníků nebo širší veřejnosti. Nakonec, při poznání všech kladů i nedostatků tohoto smluvního ujednání můžu říct, že je navzdory všemu přece jen nováčkem civilní právní úpravy. Širší veřejnosti je uvedená úprava již zcela neznámá a i odborníci na právo dědické se nedokážou v jistých otázkách vždy shodnout. Domnívám se tedy, že je tím vytvořen základ nejen pro oprávněnou obezřetnost ale i pro inspiraci v právních úpravách cizích zemí a v naší prvorepublikové judikatuře nebo i pro vytváření zcela nových interpretačních či aplikačních postupů, které se stanou pro české civilní právo jedinečnými a budou schopny stát se inspirací například pro jiné země, které kouzlu dědické smlouvy jako smíšeného právního útvaru zatím jen odolávají.

Do budoucna by však bylo vhodné poskytnout širší výběr publikací nebo odborných článků pojednávajících o dědické smlouvě, ať již s úmyslem více přiblížit tento institut nebo jen vyjádřit své myšlenky týkající se dalšího možného výkladu sporných ustanovení.

Summary

This thesis is based on the applicable legislation and other doctrinal expertise in the field of inheritance law in order to specify the new institute of civil (i.e. inheritance contract). From a methodological point of view the work is divided into three main parts. The first part focuses on the concept of inheritance law in general. Primarily it includes the historical development of the Succession law in view of the ABGB, through the Civil Code of 1950 and 1964 with all its amendments up to the Civil Code of 2012.

Main attention was given to existing sources of legal regulation of inheritance law - specifically, the Act no. 89/2012 Coll., Civil Code. The Law of Succession is thus currently governed by Part Three, Title III, § 1475 to § 1720. Within the general concept of Inheritance law the basic principles of succession law are elaborated. The thesis also deals with the basic prerequisites of universal succession, which are the death of a natural person, deceased person's estate, existence of any succession title and the existence of an apt heir who does not refuse to become an heir.

In the context of legal succession all three succession titles are discussed: statutory hereditary succession (*ab intestato*) within which is characterized by a succession according to six classes, as well as testamentary hereditary succession (*ab testamento*) and finally the Inheritance contract.

The second part (the core of the thesis) deals with the Inheritance contract as such and brings an analysis of this new institution of inheritance law in the Czech legal order. Firstly the attention was paid to historical excursus into the development of succession contracts, to current sources of

concerned legal regulations and then the very definition of the Inheritance contract. A significant part was devoted to the Inheritance contract in the context of the Civil Code, namely because of fulfilling all the legal formalities such as: the contractual parties of the Inheritance contract, their eligibility to be subject of such contract and its terms, formal and content requirements of the Inheritance contract and its terms, validity or conversion of the Inheritance contract, Inheritance contract in connection with an agreement on renouncement, methods of repeal of the Inheritance contract and Inheritance contract concluded between the spouses. The third part of the thesis concerns the succession law and the Inheritance contracts in the legal systems of two selected European countries: Germany and Austria.

To the very end, it was certainly interesting to evaluate *pactum successorium* and its specific contribution to Czech civil law. The present thesis allowed me to deal with deeper problems of the institute concerned succession agreements and secondly, I approached the area of Inheritance law in a manner which aroused perhaps even greater interest in this area and passion for gathering new knowledge. The formation of this text has been difficult for many reasons, especially when searching for relevant legal publications or even in the assessment of some interpretive difficulties whose solutions will bring the judicial practice.

Dědická smlouva jako nový dědický institut

Klíčová slova: dědická smlouva, dědictví, dědické právo, dědický titul

Inheritance contract as a new institute of succession law

Key words: Inheritance contract, heritage, inheritance law, succession title

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie, učebnice a komentáře

ADAMOVI, Karolina. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě: Stručný nástin*. Praha: C. H. Beck, 2001. 136 s. ISBN 8071792837.

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s. ISBN 978-80-7380-292-9.

BÍLÝ, Jiří. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003. 480 s. ISBN 8072014293.

ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1956. 406 s. ISBN neuvedeno.

ELIÁŠ, Karel a kolektiv. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Praha: Sagit, 2012. 1 119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

FIALA, Josef, KINDL, Milan. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2007. 718 s. ISBN 978-80-7380-058-1.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2007. 343 s. ISBN 978-80-7380-023-9.

GRUNDLER, Jvo. *Willensmängel des Gegenkontrahenten beim entgeltlichen Erbvertrag*. Bern, Stuttgart, Wien: Verlag Paul Haupt, 1998. 451 s. ISBN 3258059128.

HOLUB, Milan. *Občanský zákoník: Komentář*. Praha: Linde Praha, a. s., 2003. 1 479 s. ISBN 80-7201-406-4.

HONSELL, Heinrich, VOGT, Peter, GEISER, Thomas (eds.). *Zivilgesetzbuch II: Art. 457-977 ZGB und Art. 1-61 SchlT ZGB*. Basel: Helbing und Lichtenhahn, 2007. 2 644 s. ISBN 978-3-7190-2527-4.

HRUBESCH-MILLAUER, Stephanie. *Der Erbvertrag: Bindung und Sicherung des (letzten) Willens des Erblassers*. Zürich, St. Gallen: DIKE Verlag AG, 2008, 530 s. ISBN 978-3-03751-100-8.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *200 let ABGB od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva*. Praha: Leges, 2011. 157 s. ISBN 978-80-8757-603-8.

KNAPPOVÁ, Marta, KNAPP, Viktor, ŠVESTKA, Jiří, HOLCOVÁ, Irena, DVOŘÁK, Jan. *Občanské právo hmotné: Svazek III*. Praha: ASPI, 2002. 471 s. ISBN 978-80-86395-31-9.

KRČMÁR, Jan. *Právo občanské: Právo dědické*. Praha: Spolek československých právníků Všehrd, 1937. 158 s. ISBN nevedeno.

KUČERA, Robert. *Dědictví*. Praha: Linde, 2001. 278 s. ISBN 80-7201-271-1.

MAYR, Robert. *Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes: Familien - und Erbrecht. Zweiter Band: 4. und 5. Buch*. Reichenberg: Verlag von Gebrüder Stiepel Ges.M.B.H., 1923. 370 s. ISBN nevedeno.

MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s. ISBN 978-80-87212-79-0.

Ottův slovník naučný. Jan Otto: Praha, 1893. 957 s. ISBN nevedeno.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo*

platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl třetí §§ 531 až 858). Praha: Linhart, 1936. 680 s. ISBN neuvedeno.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kolektiv. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 5. Praha: V. Linhart, 1937. 1 011 s. ISBN neuvedeno.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kolektiv. *Základy občanského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2007. 169 s. ISBN 978-80-87071-28-1.

SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, s. s., 2013. 152 s. ISBN 978-80-7201-931-1.

SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel, HEJTMÁNKOVÁ, Klára, FRYŠTÁK, Marek. *Dědictví a dědické právo*. Praha: Computer press, 2007. 240 s. ISBN 978-80-251-1659-3.

SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1926, 94 s. ISBN neuvedeno.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. *Občanský zákoník: Komentář: Svazek IV: Dědické právo (§ 1475 až 1720) včetně výkladu řízení o pozůstalosti*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. 728 s. ISBN 978-80-7478-579-5.

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kolektiv. *Občanský zákoník I, II*. Praha: C. H. Beck, 2009. 2 471 s. ISBN 978-80-7400-108-6.

TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. 157 s. ISBN neuvedeno.

TUOR, Peter. *Testament und Erbvertrag. Wie man in der Schweiz ein Testament und einen Erbvertrag errichtet*. Zürich: Polygraphischer Verlag, 1955. 214 s. ISBN neuvedeno

TUOR, Peter, SCHNYDER, Bernhard et al. *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*. Zürich: Schulthess, 2002. 1 362 s. ISBN 978-3-7255-4327-4.

VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2010. 704 s. ISBN 978-80-7380-257-8.

WELLECH, Eliška. *Vyznejte se v dědickém řízení: Vybrané kapitoly z nového občanského zákoníku*. Brno: BizBooks, 2014. 63 s. ISBN 978-80-265-0218-0.

Články, statě a periodika

DOBEŠOVÁ, Lenka. Dědická smlouva, aneb „staronový dědický titul“. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 292 – 298. ISSN 1210-9126.

ELŠÍK, Petr. Několik úvah k dědické smlouvě obsažené ve vládním návrhu nového občanského zákoníku. In *AD NOTAM: ČASOPIS ČESKÉHO NOTÁŘSTVÍ*, 2011, roč. 17, č. 5, s. 7 – 8. ISSN 1211-0558.

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. In *AD NOTAM: Notářský časopis*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97 – 104. ISSN 1211-0558.

GERHARDT, Walther, DIEDERICHSEN, Uwe et al. Festschrift für Wolfram Henckel zum 70. Geburtstag am 21. April 1995. Berlin: De Gruyter, 1995, s. 475 – 494. ISSN 0033-7250.

HOLUB, Miloš. O dědické smlouvě a rozvodu manželství – krátké zamyšlení nad návrhem úpravy dědického práva. In *Bulletin advokacie*, 2004, roč. 34, č. 4, s. 60 – 64. ISSN 1210-6348.

KARHANOVÁ, Martina. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. In *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 5, s. 157 – 164. ISSN 1210-6410.

KOUBA, Václav. Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva. In *Ad Notam*, 2000, roč. 6, č. 4, s. 73 – 75. ISSN 1211-0558.

PĚCHA, František. K otázce smluvního zřeknutí se dědického práva, pořizování vzájemných závětí a uzavírání dědických smluv. In *Ad Notam*, 2001, roč. 7, č. 1, s. 18 – 19. ISSN 1211-0558.

ROMBACH, Claudia. Dědění v německém právu. In *AD NOTAM*, 2000, roč. 6, č. 5. ISSN 1211-0558.

ŠEŠINA, Martin. Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku II. In *AD NOTAM: ČASOPIS ČESKÉHO NOTÁŘSTVÍ*, 2005, roč. 11, č. 5. ISSN 211-0558.

ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. In *AD NOTAM: ČASOPIS ČESKÉHO NOTÁŘSTVÍ*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 3 – 8. ISSN 211-0558.

TLÁŠKOVÁ, Šárka. Aktuálně k návrhu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích. In *AD NOTAM: ČASOPIS ČESKÉHO NOTÁŘSTVÍ*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 3 – 6. ISSN 211-0558.

Internetové zdroje

ABGB Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch [online] 2002 [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm>.

ELIÁŠ, Karel. Návrh českého občanského zákoníku: Obrat paradigmat. *Právní rádce* [online] 2010 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-40207140-navrh-ceskeho-obcanskeho-zakoniku-obrat-paradigmat-sup-1-sup>.

DANIEL, Tomáš. *Dědické právo* [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.ak-daniel.cz/dedicke-pravo/>.

Dědické právo, dědění. *Univerzita online* [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: <http://www.univerzita-online.cz/pravo/pravo-pro-neppravniky/dedicke-pravo-dedeni/>.

German Civil Code: BGB. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz* [online] 2014 [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html.

Kontrakční proces obecně. *FULSOFT: Zákony, judikatura a literatura 2014 – 2015* [online] 2014 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.fulsoft.cz/33/kontraktacni-proces-obecne-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4Ev2jQ1tXK8Qtr_Ca5_2XDCI/.

Návrh zákoníku a důvodové zprávy z roku 2005. *Ministerstvo spravedlnosti ČR* [online] 2005 [cit. 2015-10-22]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf.

Právní principy. *Fakulta informatiky Masarykovy univerzity* [online] 2014 [cit. 2014-08-15]. Dostupné z: http://www.fi.muni.cz/usr/staudek/vyuka/security/stud_lit/pravniprincipy.htm.

Právní a ostatní předpisy

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, v platném znění. *Nový občanský zákoník: Ministerstvo spravedlnosti ČR* [online] 2013 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Hofdecret vom 25ten Junius 1817, an sämmtliche Appellations-Gerichte, einverständlich mit der Hofcommission in Justiz-Gesetzachen. In *Justizzgesetzsammlung*, 1817, č. 1340, s. 442 – 443.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, v platném znění.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, v platném znění.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v platném znění.

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), v platném znění.

Judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. 5. 2000 (sp. zn. 22 Cdo 2568/98).

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. 3. 2012 (sp. zn. 26 Cdo 673/2011).

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 8. 2001 (sp. zn. 22 Cdo 1528/2000).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 7. října 1942 (sp. zn. Rv I 217/42).

Rozsudek Nejvyššího soudního dvora č. 13.749 ze dne 29. 12. 1886 (Gl. U. 11.316).

Rozsudek Nejvyššího soudního dvora č. 8839 ze dne 10. 12. 1863 (Gl. U. 1838).

Rozsudek Nejvyššího soudu Rakouské republiky ze dne 7. 10. 1924 (sp. zn. Ob II 559/24).

Rozsudek Spolkového soudu ze dne 25. 6. 1996 (BGE 122 III 308). Die Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichts. Sv. 122, odd. III, s. 308 an.

Rozsudek Spolkového soudu ze dne 30. 9. 1971 (BGE 97 II 201). Die Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichts. Sv. 97, odd. II, s. 201 an.

Rozsudek Spolkového soudu ze dne 30. 10. 1969 (BGE 95 II 519). Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichts. Sv. 95, odd. II, s. 519 an.